Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, ЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной ...99 гарана. | № 32 (18355). | 1990 оной февралиин 8, четверг | Сэн 3 мүн.

ПАРТИИН XXVIII СЪЕЗДДЭ КПСС-эй ЦК-гай ПЛАТФОРМЫН ПРОЕКТЫЕ ЗАҺАХА ТАЛААР РЕДАКЦИОННО КОМИССИИН ЗАСЕДАНИНУУД ТУХАЙ

Комиссиин заседанинууд М. С. Горбачевой түрүүлэлгэ доро февралиин 6-да үнгэргэгдэжэ, КПСС-эй XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект тушаа Пленумдэ хабаадагшадай оруулһан дурадхалнуудые, ажаглалтануудые зүбшэн хэлсэлгээ үргэлжэлүүлбэ.

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...II съездэ КПСС-эй ЦК-гай Плат...е, энэ асуудалаар КПСС-эй ЦК-... секретарь М. С. Горбачевой хэһэн ...эн хэлсэлгэ 1990 оной февралиин ... ЦК-гай Пленум дээрэ үргэлжэлүү-...

...кануудай академиин вице-прези...чатовай нэрэмжэтэ Атомай элшэ ...дай директор **Е. П. Велихов**, ...овно Соведэй Президиумэй Түрүү...**оротников**, Тюменскэ областиин ...нефтегаз» гэжэ үйлэдбэриин нэгэ...й секретарь **Ю. А. Ганьковский**, Эстониин Компартиин ЦК-гай секретарь **В. И. Вяляс**, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Е. К. Лигачев**, КПСС-эй Свердловскын горкомой нэгэдэхи секретарь **В. Д. Кадочников**, Украиныи Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **В. А. Ивашко**, Эрхүүгэй областиин Коршуновско ашагта малтамал шанаржуулгын комбинадай экскаваторай машинист **А. П. Мясников**, Казахстанай Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь **В. Г. Ануфриев**, СССР-эй гадаадын хэрэгүүдэй министр **Э. А. Шеварднадзе**, «Советская культура» газетын ахамад редактор **А. А. Беляев**, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, Эдеэ хоолой зүйлнүүдэй ба худалдалгын талаар СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй гүрэнэй комиссиин түрүүлэгшэ **В. В. Никитин**, Татарай АССР-эй ехэ ашаанай автомобильнуудые бүтээхэ талаар Камска нэгэдэлэй парткомой секретарь **В. А. Вылегжанин**, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **В. А. Медведев**, Армениин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **С. Г. Арутюнян**, КПСС-эй Курска обкомой нэгэдэхи секретарь **А. И. Селезнев**, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **Н. Н. Слюньков**, Узбекистанай Компартиин Каракалпакска обкомой нэгэдэхи секретарь **С. Д. Ниетуллаев**, «Нюдэнэй микрохирурги» гэжэ һалбаринууд хоорондын эрдэм-техникын комплексын генеральна директор **С. Н. Федоров**, КПСС-эй ЦК-гай секретарь **А. Н. Яковлев**, КПСС-эй Калининска обкомой нэгэдэхи секретарь **Н. Ф. Татарчук**, СССР-эй Наукануудай академиин Экономикын отделениин академик-секретариин уялгые гүйсэдхэгшэ **С. С. Шаталин**, Грузиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **Г. Г. Гумбаридзе**, СССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе сахиха комитедэй түрүүлэгшэ **В. А. Крючков** гэгшэд элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Пленум хүдэлмэреэ февралиин 7-до үргэлжэлүүлбэ.

...эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ 1990 ОНОЙ ФЕВРАЛИИН 5-да ...С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭҺЭН ЭЛИДХЭЛ

...һэн хойно Пленум зарлажа, шэнэ Уставай проектые хаража үзэхын, бүгэдэ ниитын зүбшэн хэлсэлгэдэ табихын түлө тэрэниие хэблэлдэ толилхо зорилготойгоор хаража үзэхэ ёһотойбди.

Съездэ бэлэдхэл шиидхэхы шатадаа орожо байна гээд хэлэжэ болоно. Юундэ партиин съезд зарлалгые дүтэлүүлхэ шухала болооб, тэрэнэй гол зорилго юун гээшэб гэжэ тодо наринаар ойлгохо ёһотойбди. КПСС хадаа хубилган шэнэдхэлгын үүсхэлшэн, тэрэнэй хараа бодол ба политикые нэбтэрүүлэн бэелүүлэгшэ болоно. Энээнэй үндэһэ һуури дээрэ орон доторнай гүнзэгы ехэ революционно хубилалтанууд дэлгэрүүлэгдэжэ, ажабайдалай бүхы һалбарида, бүхы хүн зоной дунда нэбтэрүүлэгдэжэ байна.

Общественые шэнэдхэлгэ, социализмын хүсые элирүүлэн нээлгын харгы гаргаа. Теори болон политика соогоо ороной үндэһэн шухала эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые, мүнөө үеын дэлхэй дээрэхи хүгжэлтын бодото байдалые парти харуулжа шадаа. Хубилган шэнэдхэлгын үндэһөөр хурдан түргэн, хэмжээгээрээ, шэнэ түхэлэй шэнжэ шанараараа юрэ бусын хубилалтанууд боложо байна. Эдэ бүгэдэ гүрэнэй болон ниитын институдуудай урда, КПСС-эй урда улам шэнэ шэнэ эрилтэнүүдые табина. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ болоһон хубилалтануудые, һүүлэй үедэ тохёолдоһон асуудалнуудые хараада абажа, партиин политикаяа баяжуулха ёһотой үе сагта мүнөө бидэ хүрэжэ ерэбэбди.

Эндэ удаархадаа, гээгдэлдэ орохо, эдэбхиеэ алдаха байнабди. Энэ хадаа КПСС-тэ өөртэнь, тэрэнэй эхилһэн революционно хубилалтануудай хуби заяанда хэлбэришэгүйгөөр нүлөөлхэ байна. Асуудалые иимээр табихадаа, Политбюро ушар байдалые улам түгшүүрилтэй болгохые, эдэ шиидхэбэринүүдтэ уршагта шэнжэ олгохые хараалнагүй. Эсэстээ бидэ ямар үе сагта ажаһуужа, ямар зорилгонуудые шиидхэжэ байһанаа һайнаар ойлгохо ёһотойбди. Тиигэжэ Платформын проект манай тэмсэлдэ шэнэ эршэ дэлисэ олгохо зэргэтэй. Центральна Комитедэй Пленум дээрэ энэ документ дээрэ һайнаар хүдэлхые оролдоё.

Энэ хадаа съездые дүтэлүүлхэ эрилтэ табиһан асуудалай хоёрдохи талань болоно гэжэ ойлгохо гээшэ бага бэшэ удха шанартай. Хэрбээ өөрөө эрид шууд хубилган шэнэдхэгдээд, мүнөөнэй эрхэ байдалда политическэ хүдэлмэриин онол аргые шудалаад, хубилган шэнэдхэлгын бүхы хүсэнүүдтэй ажал ябуулгада амжалтатайгаар тааруулан табижа шадаа һаа, парти политическэ манлайда дабшаха уялгаяа бэелүүлжэ шадаха байна.

Гансал хүдэлмэриин онол аргануудта бэшэ, харин парти доторой харилсаануудта, үзэл сурталда, һанал бодолдо, социализм тухай ойлгомжодо үүргэ нүлөө үзүүлһэн зандаран зонхилолгын — албан хойрог байгуулалтатай тэрэниие холбонгүй, али бүхы юумэнһээ арюудхаха гээшэ партиие шэнэдхэлгын үндэһэн шухала асуудал мүн. Платформо дотор иигэжэ хэлэгдэнэ: **Манай үг зорилго — энэрхы сэдьхэлэй, демократическа социализм мүн.** Хүдэлмэришэн ангиин ба бүхы ажалшадай аша туһые элирхэйлэн мэдүүлжэ, Марксын, Энгельсэй, Ленинэй агуу ехэ сурталһургаалда түшэглэн, КПСС хоридохи зуун жэлэй бүхы асари ехэ дүй дүршэлые хараада абажа, мүнөө үеын бодото байдалда хэрэглэмэ социалис сурталһургаалнуудые зохёохы ёһоор хүгжөөнэ.

Бидэ юунһээ арсаха ёһотойбибди гэжэ Платформо соо тодо хурсаар найруулагданхай. Хэдэн арбан жэл соо үндэһэжэшэнхэй хуушарһан үзэл бодолһоо, дотоодын политикада нэгэ янза болошоһон хуушанай зүйлнүүдһээ, дэлхэйн революционно хүгжэлтэ, дэлхэй дээрэхи байдалай хуушарһан хараа бодолнуудһаа арсаха ёһотойбди. Дэлхэй дээрэхи хүгжэлтэ дэбжэлтэһээ, социальна талаараа ондоо дэлхэйтэй саг үргэлжэ хёмороо зүришэлдөө үүсхэһэн харгы замуудые ойлголгоһоо, социалис оронуудые таһалһан бүхы юумэнһээ арсаха ёһотойбди. Эртээнһээ зохёон бэлдэгдэһэн гуримай ёһоор социализм байгуулха арга боломжонуудһаа арсаха ёһотойбди. Манайда олониитэ арад түмэнэй шиидхэхы үүргэ тухай социалис хүгжэлтын тодорхойлхы хүсые тоодоггүй байһан тухай ехэ юумэ шиидхэхэ шухала.

Партиие шэнэдхэлгэ гүрэнэй ба ажахын зургаануудтай тэрэнэй харилсаанда залан сэхээр хубилгахые хараална. Тэдэнэй уялгануудые һэлгэхэ, тэдэниие захирха ябадалһаа арсаха шухала. Шэнэдхэгдэжэ байһан общество дотор парти демократиин үндэһөөр мэдэрэгдэһэн хүсэн боложо, манлайта үүргэеэ дүүргэхэ ёһотой. Энэ юун гэһэн удхатайб гэхэдэ, тэрэнэй байдал конституционно хууляар баадхагдаха ёһогүй. КПСС хүтэлбэрилхы партиин эрхын түлөө тэмсэхэ зэргэтэй. Гэбэшье ямар нэгэн хуулиин ба политическэ булюу байдалһаа арсажа, өөһэдынгөө программа дурадхан, үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдтэ тэрэниие сахин хамгаалжа, бусад ниитын-политическэ хүсэнүүдтэй харилсажа, олониитын дунда саг үргэлжэ хүдэлжэ, тэдэнэй аша туһаар, эрилтэ хэрэглэмжэнүүдээр ажаһуужа, энээниие бэелүүлхэ зэргэтэй.

Манай общество дотор демократиие үргэдхэхэдөө, политическэ ондо ондоо һанал бодолтой байһанаа элирхэйлэн харуулна. Элдэб ниитын-политическэ эмхинүүд ба хүдэлөөнүүд байгуулагдана. Энэ үйлэ хэрэг ямар нэгэн шатада ондоо партинуудые байгуулгада хүргэжэшье болохо. Эдэ шэнэ ушар байдалые КПСС хараада абажа хүдэлхөөр, СССР-эй Конституциин үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаһан, тэрээн дотор ниитын байгуулалтаар батадхагдаһан бүхы эмхинүүдтэй харилсаа холбоо тогтоохоор, хөөрэлдөөнүүдые хэхээр бэлэн юм. Гэхэтэй хамта эрид хубилалтын мүнөө үе сагта КПСС нэгэдүүлхы, хамжаанай үүргэ дүүргэхээр, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгые бүхы арад зоной аша туһада бэелүүлхээр бэлэнбди гэжэ нюунгүй хэлэхэ байнабди.

Партиие шэнэдхэлгэ тэрэниие али бүхы талаһаань улам гүнзэгыгөөр, демократи нэбтэрүүлхые, **демократическа централизмын гол ёһые, партийна олониитын засаг захиргааниие шэнээр бодожо үзэхые хараална.** Энэнь ниитэ нэгэн бүхэли эмхи болохо КПСС-ые бэхижүүлхэ, арад зоной дунда тэрэнэй нэрэ хүндые дээшэлүүлхэ арга олгохо байна. Съездын урда тээхи тоосоото-һунгалтын кампаниин үедэ, съездын делегадуудые һунгаха үедэ энэ талаар айхабтар ехэ алхам урагшаа хэгдэхэ ёһотой. Эдэ бүгэдэ ёһотойл һунгалта боложо, коммунистнууд, эхин партийна организацинууд шиидхэхы үүргэ дүүргэхэ зэргэтэй. Партиин гэшүүдэй олон тоото эрилтэнүүдые зүб гэжэ тоолонобди.

Нүхэдүүд! Ерэхэ үе сагай зорилгонуудые зохёон бүридхэхэдөө, юунһээ эхи абанабибди, бодото байдалай ямар зүйлнүүдые анхарнабибди. Эгээ ехэ хэмжээгээрнь хэлэхэдэ, обществын мүнөө үеын байдалда нэгэн доро урагшаа дабшалтын асари ехэ арга боломжонуудшье, аюул бэрхэшээлнүүдшье бии. Алинииньшье бии гээшэ.

Арга боломжонууд гэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгэ хүгжэһөөр, арад зоной эршэтэ хүсые сүлөөлһөөр. Хубилган шэнэдхэлгын мүнөө болотор түйлаһан эгээн шухала дүнгынь юун бэ гэхэдэ, — энээн тухай платформо доторшье хэлэгдэнэ — энэ хадаа общественые эрхэ сүлөөтэй болгоһон хэрэг, имагтал тэрэнэй ашаар олон миллион совет хүнүүд эрхэтэн нэрэ хүндэеэ эдлэжэ, гүрэн түрын хүтэлбэрилгые гартаа абажа байна. Иимэ һайн хубилалта саашадаашье болоно үргэлжэлхэ, эсэсэй эсэстэ энэ хадаа тэбдэн түдэгэсэлгын бэшэ, харин партиин эхилһэн хүдэлмэриин амжалтын эхин нүхэсэл мүн гээшэ. Экономическа болон политическэ бүридхэлнүүд байгуулагдажа үргэлжэлһөөр. Энэ хадаа арадай эдэбхи үүсхэлдэ, ажабайдалай бүхы һалбаринуудта хубилган шэнэдхэлгые үргэдхэлгэдэ, гүнзэгырүүлгэдэ таарамжатай зохид эрхэ байдал олгоно.

Гэхэтэй хамта хубилган шэнэдхэлгын замаар дабшахадаа, орондомнай олон гай тодхор ушаруулһан һандаралга бидэнэй багсаамжалһанһаа бүришье гүнзэгы, бүришье хүшэр хүндэ байгаа гэжэ ойлгобобди. Мүнөө боложо байһан юумэнэй ехэнхинь энээгээр лэ элирхэйлэгдэнэ бшуу. Обществын бэе махабадта олон арбаад жэлнүүдэй туршада сугларжа байһан шиидхэгдэхээр болоһон асуудалнууд ба зүрилдөөнүүд гаража ерээ. Гэмшэлынь юун бэ гэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгын үедэ алдуу эндүүнүүдшье гаража, тохёолдоһон байдалые улам орёо болгоо. Мүнөөшье социальна талаар шахардуу байдал, һанаа зобоомо ушер дабагдаагүй. Урмаа хухархашье, һонёо буурахашье ушарнууд дайралдаа. Иимэ зүрилдөөтэй бодото байдал тохёолдоод байна. Ушарһан бэрхэшээлнүүдые, бодото байдалда бии байгаа шухала асуудалнуудые, ажалшадай сэдьхэлээ хананагүй байһые һамбаашалхые һэдэхэ хүнүүдшье олдожо болохо аюултай, энээниие парти мүн лэ анхаралдаа абаха зэргэтэй. Тиимэ аюулай шэнжэнүүд илангаяа һүүлэй үдэрнүүдтэ бии байгаа.

Мэгдэһэн, диилдэжэ, дарагдажа, усадхагдажа байһан бодол эли бодо ушардаг болонхой. Энэ хадаа гансашье партида бэшэ, харин бүхы обществодо аюултай гээшэ. Үлүүсэ эрид шангаар абажа, социалис байгууламжын эхин үндэһэн һууриде гар хүрэжэ байнагүй гүбди, хүшэр хүндэ бэрхэшээлнүүдые дабахын түлэ хуушан гуримуудта тэхэреэ һаа яахаб гээд нэгэ зариманһаа дууланабди. Нүгөөдүүлынь социалис байгууламжын арга боломжонуудые бүрин дүүрэнээр ашаглаха гэһэн хубилалтанууд урагшагүй байна, ушар тиимэһээ капиталис ёһо гуримуудта шэлжэн оруулжа ороноо абарха гэһэн дурадхалнуудые оруулна.

Миин ганса политическэ оршон байдалда ухаан бодолой, теоретическэ шэнжэтэй арсалдаануудай, үгэ буляалдалгын боложо байгаа һаань, энээн тухай дурданшьегүй орхижо болохо һэн. Зүгөөр иимэрхүү бүтэмжэгүй бодолнууд обществодо нэбтэрээд, олон хүн зониие зүб харгыһаа гаргажа, политическэ оршон байдал муудхаажа, хубилган шэнэдхэлгын сагшанхи зам харгые зүбөөр тодорхойлходо һаад хүргэнэ ха юм. Хуушанай үзэл бодол баримталдагшье, ямаршье үндэһэгүй эрид хубилалтануудай түлөө тэмсэдэгшье политическэ хараа бодолнуудай элеэр тодоржо бэежэхэнь һүүлэй үедэ эрид түргэдэһэн байна гэжэ бидэ мэдэрхэ ёһотойбди. Энэл ушарһаа, нүхэдүүд, политическэ эли тодо хараа шэглэл үгэхэ, обществын бүхы хүсэнүүдые революционно хубилалтануудай зорилгонуудые бэелүүлгэдэ элсүүлжэ шадаха партиин ЦК-гай платформо мүнөө амин шухала болоод байна гэжэ үшөө дахин дабтахые хүсэнэб.

Социализмые шэнэдхэлгын замда совет обществын бэелүүлхэ ойрын болон холын хараата зорилгонуудые шиидхэлгэдэ хандалга хадаа дурадхагдаһан платформын гол эшэ үндэһэн болоно гэжэ танай анхарал хандуулхые хүсэнэб. Бидэ 1917 оной октябрьда шэлэжэ олоһон замдаа, социалис үзэл бодолдоо үнэн сэхэ зандаа байһаарбди, зүгөөр тэрэниие хэзээ нэгэтэ тогтонижоһон гуримаар ойлгохо заншалһаа, хүн зоной бодото аша туһые ямар нэгэ схемэнүүдтэ оруулжа шиидхэхэ һэдэлгэһээ арсанабди. Эрид түргэн гайхамшаг гоё хубилалта болошохонь гэһэн багаханшье найдалгүйгөөр социальна үнэн зүб байдалай ёһо гуримые алхам алхамаар бодото байдалда бэелүүлхэ зорилго урдаа табинабди. Урдань бии байгаа мухар һүзэг, үзэл бодолой талаар элдэб янзын хорилтонуудые зайсуулжа, бусад обществонуудта, тэдэнэй экономикодо болон социальна оршон байдалда, политическэ ажабайдалда, үйлэдбэри болон ажаһуудал эмхидхэлгэдэ, эрдэм ба техникэдэ, соёл болбосоролдо, ухаан бодолой, оюун бэлигэй зохёохы хэрэгтэнь бии байгаа бүхы үнэтэй сэнтэй юумэ хэрэглэгдэжэ, энээниие бэелүүлхэ гэжэ шиидэнхэйбди.

Платформын онсо өөрсэ байгууламжада таанад анхаралаа хандуулаа ёһотойт. Бүри материалые тааруулан зохёоходоо, мүнөөнһөө хойшо, хэтэ мүнхэдөө хүн, тэрэнэй ажана байдал партиин политикын голдо байха гэжэ харуулха гээшэ тон шухала гэжэ бидэндэ һанагдаа һэн, имагтал нэн түрүүн энэл хэмжээгээр социалис замаар дабшалтын амжалтанууд хэмжэгдэхэ зэргэтэй. Совет хүнэй политическэ болон социально-экономическа эрхэнүүдые, хүнэй эрхэ сүлөөе найруулгаар платформо эхилнэ.

Эрхэтэдэй эрхэнүүдэй удаа хүн зоной ухаан бодол баяжуулха, обществын эрдэм мэдэсые, юрэнхы соёл болбосоролые дээшэлүүлхэ талаар хэмжээнүүдые абаха шухала гээд хэлэгдэһэндэ нүхэд мүн лэ анхаралаа хандуулба аабза гэжэ һананаб. Нэгэ үеһөө хойшо хүгжэлтын энэ нүхэсэлэй хойно гаргагдажа, промышленна ургалтын тоонуудта нэмэри шэнгеэр һанагдадаг болоһониинь харамтай. Энээнэйнгээ түлөө нилээд ехэ гээгдэлдэ ороһомнай мэдээжэ. Үшөөшье үни удаан саг соо гээгдэһээр байхабди. Үргэнөөр мэдээсэлгын үедэ эрдэм мэдэсэ, тэрэнэй үргэн дэлисэ, зохёохы ёһоор бодомжолго эгээн ехэ баялиг мүн гэжэ бүгэдэнһөө хожом шахуу бидэ ойлгоһон байнабди. Алдаһанаа хүсэлдүүлхын тула мүнөө эрдэм мэдэсэдэ, һуралсалда, соёл болбосоролдо, искусствада — хүниие өөдэнь үргэдэг, мүн тэрэ сагтаа тэрэнэй ажалай бүтээсэ дээшэлүүлдэг бүхы юумэндэ зөөри харамнажа болохогүй.

Платформын проект дотор холын хараата асуудалнуудтай хамта ороной мүнөө үеын байдалтай холбоотой хойшолуулашагүй зорилгонууд табигдана. Энэ тон шухала. Хүгжэлтын хүшэр хүндэ үень 1989 ондо үнгэрхэ бээ гэжэ нэйдадаг һэмди, зүгөөр һайн тээшээ хубилалта болоогүй гэжэ һүүлэй үеын үйлэ хэрэгүүд харуулна. Ажахын хүгжэлтын нёдондо жэлэй дүнгүүд һаяхан тунхаглагдахадаа, экономикодо боложо байһан хубилалтануудай зүрилдөөнүүдые үшөө дахин элирүүлһэн байха юм. Нэгэ талаараа, зарим шэглэлнүүдээр багахан ургалта бии, энэмнай буһалгаануудай, үндэһэ яһатанай хоорондохи хёморолдоонуудай, журамай һуладаһанай, ажалдаа эзэн бусаар хандалгын һүжэрһэнэй оршондо түйлагдаа. Эдеэ хоол, арадай хэрэглэлэй эд бараан нёдондонойхиһоо ехээр үйлэдбэрилэгдөө. Нүгөө талараа, эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй саашадаа муудаһые, юумэнэй улам хомор болоһо, ээлжээнүүдэй унжагайрхые, түхэригэй үнэ сэнгэй һулараһые бидэ эли хаража байнабди. Нюусаар ажахы эрхилжэ олзо бэдэрэгшэдэй болон гэмтэ ябадал гаргагшадай эдэбхижэхэдэ, ушар байдал улам һүжэрнэ.

Илангая эдеэ хоолой дуталдаха ушараар совет хүнүүд дураа гутана. Эндэ асуудал эрид шангаар табиха шухала. Бидэ шэнэ түхэл шэнжэтэй аграрна политика зохёогоод, тэрэнэй түлөө март һарада болоһон Пленум дээрэ дуугаа үгөө һэмди. Тэрэниие түрүү удха шанартай, эдеэ хоолой дуталдалгые дабаха бодото арга замуудые заана гэжэ сэгнэнэбди. Пленумэй дэмжэһэн гол шухала зүйлынь юуб гэхэдэ, газар дээрэ ажахы эрхилэлгын бүхы элдэб олон түхэл маягуудые хизаарлаха гурим болюулга мүн болоно. Иимэ тобшолол олон коллективэй дүй дүршэлһөө үндэһэтэй. Зарим областьнууд эдеэ хоолоор хангалгада хурсадаһан байдалые шиидхэжэ шадаа.

Тиигэбэ яабашье ороной хэмжээндэ эрид хубилалта болоодүй. Ушар шалтагааниинь юуб гэхэдэ, нютаг нуганиудта олон хүнүүд ажахы эрхилэлгын хуушан онол аргануудта түшэглэһөөр зандаа байна.

Нөөсэнүүд, техникэ дуталдана, социальна хубилалтануудые ондоо хэмжээгээр ба ондоо эршэтэйгээр ябуулха хэрэгтэй гэжэ зүб. Гэбэшье хүдөө нютагуудтахи үйлэдбэриин харилсаануудые хубилган шэнэдхэлгые гол шухалада тоолохо хэрэгтэй. Теэд түбэй газарнуудтахи ба нютагуудтахи манай кадрнууд ондо ондоо хараа бодолтой байна. Энэмнай ажахын бэшэ, харин политическэ асуудал мүн. Таряашадай замда ушардаг бүхы һаалтануудые зайсуулха, тэрээндэ сүлөө олгохо хэрэгтэй. Платформын проект соо асуудал имагтал иигэжэ табигдана.

Эдеэ хоол хадаа эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүрые гуримшуулан һайжаруулха асуудалай миил нэгэ хубинь мүн. Финансые ба мүнгэнэй эрьесые гуримшуулан һайжаруулха, түхэригэй худалдан абаха боломжые бэхижүүлхэ хэмжээнүүдэй удха шанар проект соо онсолон тэмдэглэгдэнэ. Энэмнай ойрын хоёр жэлэй хойшолуулашагүй зорилго болоно.

Эдэ асуудалнуудаар тодорхойгоор хөөрэлдэлгэ хэр зүйтэй гээшэб гэһэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн манда үнэхөөрөө болоо һэн. Партийна Платформо, политическэ хараа шэглэлнүүд тухай хөөрэлдэнэбди. Теэд Арадай депутадуудай съезд дээрэ хаража үзэгдэһэн правительствын программа соо бии юумые дабтаһанай хэрэг бии гээшэ гү? Гол шухала хараа заабаринуудай хажуугаар эдэ асуудалнууд обёорогдоногүй гэхээр. Теэд эдэ асуудалнууд ехэ шангаар табигдана. Тодорхой хөөрэлдөөнэй болоогүй һаа, хүнүүд дураа гутажа болохо. Тиимэһээ һанал бодолоо халан абалсаха, энэ талаар зорилгоёо тодорхойлхо бологдоно.

Мүнөө болотор бидэ энэ асуудалые эрид шангаар шиидхээгүйбди, энээниие шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ һанагдана. Тобшолон хэлэбэл, экономическа бүхы реформын һаатадаг гол зүйл — сэнгүүдэй бүридэлгын системэ тухай хэлэгдэнэ. Энэ асуудалые шиидхэлгые хурдадхаха шухала. Парти хараа шугамаа залан сэхээр баримталһан зандаа: хүн зоной, илангаяа шадал багатай хүнүүдэй һуудал байдалда нүлөөлхэгүйгөөр, сэнгүүдэй бүридэлгын реформо үнгэргэхэ хэрэгтэй.

Эзэн буса ябадалтай саашадаа эбсэжэ болохогүй. Энеэдэ хүрэхөөр бага процентнүүдэй тогтоогдодог байхада урьһаламжануудһаа ашаг үрэ түйлахабди гэжэ хүлеэхэ эрхэтэй аалди? Хаанашье, дэлхэйн нэгэшье орондо олдохоор бэшэ процентнүүд манда тогтоогдодог. Урьһаламжануудые бусаахаяа хэншье оролдоногүй, юундэб гэбэл иимэ процентнүүд юушье хубилгахагүй байна бшуу. Тиимэһээл урьһаламжашье, түхэригшье ямаршье үрэ дүн үгэнэгүй. Иигэжэ болохогүй!

Арадай ажахыда жэл бүри эд бараанай-материальна нөөсэнүүдэй хэдэн миллиард түхэригөөр ехэ болохо гээшэ боломоор аал? Предприятинуудта нормоһоо гадуурхи нөөсэнүүд 200 ба 240 миллиард түхэригэй болоо гэжэ нэрлэжэ эхилээ. Гэхэ зуура, нөөсэнүүд дуталдана гээд бүхы орон соомнай шууялдана. Тэрээнһээ байтагай дэлгүүр дээрэ жиирэй эд бараан дуталдана. Тиихэдээ бусад бүхы юумэнһээ арсаад, хэрэгтэй хэмжээнэй нөөсэнүүдтэй байхыень предприятинуудые урмашуулха арга оньһон үгы байна бшуу.

Барилгануудай удаанаар хэгдэдэг байхада экономическа реформо амжалтатайгаар бэелүүлэгдэхэ гэжэ найдажа болохо аал? 1990 оной түсэбэй проектые зүбшэн хэлсэхэ үедэ капитальна барилгын хэмжээ саашадань хороожо болохогүй гэжэ Госпланай түлөөлэгшэдэй ямар нэтэрүүгээр үнэмшэлэн баталһыень бидэ һананабди. Гансал үнгэрһэн жэлдэ нормоһоо гадуурхи «дүүргэгдээгүй барилганууд» 20 миллиард түхэригөөр ехэ боложо, национальна олзын табанай дүрбэн хубииень һалгааһан байна. Тиихэ зууралань дэлгүүртэ барилгын материалнууд айхабтар хомор, харин худалдаа наймаанай захилнууд 3 миллиард түхэригөөр дүүргэгдэнэгүй. Харин эд бараанай эрьесэ тухай, хүн зондо бии байгаа мүнгэнэй зөөри тухай хэлэгдэнэ бшуу.

Нөөсэнүүдые гамнаха, продукци хадагалха ба буйлуулха, үлөөдэһэ хэрэглэхэ талаар жэшээнүүдые харуулжа, хэрэглэгдээгүй арга боломжонуудые тооложо болохо. Тэндэ бүри ехэ хэмжээнэй гээлтэнүүд хэгдэнэ. Саашадаа иимэ байдалтай эбсэжэ болохогүй. Экономическа реформын хэмжээгээр ажахын тоосооной харилсаануудые нэбтэрүүлэн, гансал урагшаа дабшажа, манай экономикын эдэ дутуу дунданиудые усадхажа шадахабди. Захирха аргаар яажашьеб түргэдхэхэ гэһэн бүхы һэдэлгэнүүд буруу һүрөө, нүхэдүүд, хэдэн арбаад жэл соо ямаршье үрэ үгэнэгүй. Харин мүнөө юуншье бүтэхэгүй. Арадай ажахые хүтэлбэрилгын бүхы зургаануудта, ажалша бүхы коллективүүдтэ хүдэлмэриин эдэ шэглэлнүүдээр хэрэг ябуулгануудай тодорхой түсэбүүд байха зэргэтэй.

Нүхэдүүд, Совет Федеративна гүрэнэй ерээдүйдэ хабаатай нацинууд хоорондын харилсаануудай оршомдо бии болоһон зарим орёо хүшэр асуудалнууд экономикодохи байдалһаа бага бэшээр манай обществын һанаае зобооно. Мүнөөдэр зүбшэн хэлсэжэ байһан документын проект дээрэ хүдэлхэ зуураа, национальна асуудалаар сентябриин (1989 он) Пленумэй баталан абаһан Платформодо түшэглэһэн байгаабди.

Национальна асуудалнуудаар баталагдан абтаһан платформо манай Федерациие шэнэдхэн байгуулха үндэһэ һуури болохо аргатай гэжэ бидэ тоолонобди. Гэхэ зуура, һүүлэй үедэ мүндэлһэн шэнэ юумые хараада абаха гэжэ оролдоо һэмди. Совет Федерациин хэлсээтэ гол ёһые саашадань хүгжөөжэ болохо, хүгжөөхэ хэрэгтэй гэжэ съездын урдахи Платформо соо заагдана. Элдэб түхэл янзын федеративна холбооной оршон байха арга боломжо олгохо хуулиин эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха тухай хэлэгдэнэ. Бүхэли, ниитэ нэгэн Совет гүрэниие сахиха зуураа, элдэб олон янзын национальна байгуулалтануудые байлгаха ёһотой гэжэ бидэ тоолонобди.

(Эхин. Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭҺЭН ЭЛИДХЭЛ

[Түгэсхэлынь. Эхинийнь 1-дэхи нюурта].

Һүүлэй үедэ бидэ бүгэдэ нацинуудай харилсаануудай оршомдохи хэрэг байдал ба үйлэ хэрэгүүд тушаа гүнзэгыгөөр бодожо үзэхэ аргатай байгаабди. Федерациин арга боломжые хайшан гэжэ дүүрэнээр элирүүлхэб, энэ зорилгоор ямар хэмжээнүүдые абаха ёһотойб гэжэ арга замуудые бэдэрээбди. Орон дотор хүнүүдэй һанаа ехээр зобоохон олон асуудалнууд гараа. Тэдэнэй ёһотой сэгнэлтэ үгэнгүй, тобшолонгуудые хэнгүй байжа болохогүй. Бэрхэшээлнүүдэй ушаралшье, һанамжанууд ондоо байгаашье һаань, энэ оршомдо ехэ болдолтой, харюусалгатай байха гэшэ хэды шухалаб гэжэ ойлгомжо партида ба обществодо бүридэлдэн гэжэ һанагдана. Гүрэнэй бүридэлһөө тораажа амяраа болон таһарха, үндэһэ яһа баримталха, хэмһээ хэтэрмэ хараа бодол баримталһан уряа лозунгнууд ямар юумэндэ хүргэжэ болохоб, хүнүүдтэ, арадуудта, бүхы дэлхэй дээрэ манай гүрэндэ ямар хойшолонтой байжа болохоб гэжэ бури ехээр ойлгогдоно.

Национализмтай, шовинизмтай, сепаратизмтай тэмсэхэ асуудалнуудаар залан шууд байха зэргэтэйбди. Национальна оршомдо шиидхэгдээгүй асуудалнууд бодото дээрээ бии, тэдэнэр һанаанһаа абтагдаагүй, хубилган шэнэдхэлэй хэмээр тэдэниие шиидхэхэ хэрэгтэй гэжэ тодоор ойлгохо зэргэтэй. Союзай болон республиканууд эрхэ мэдэлые амяарлаха, тэдэнэй политическэ болон экономическэ бэеэ даанхай байдалые бодото бэхижүүлхэ, национальна автономинуудай эрхэнүүдые үргэдхэхэ талаар шиидхэбэринүүдэй түргөөр абтабал, бүхы хэлэнүүд болон соёл болбосорол хэмжэжүүлхэ һайнаар хүгжэжэ байбал, Совет шэнэ Федерациин айхабтар ехэ бүлөө һайн байһаниинь хүнүүд бодото байдалда түргөөр үзэхэ һэн.

Энээнһээ уламжалан хэлэхэдэ, али болохо сепаратистнууд, шовинистнууд, националистнууд энээниие һайнаар ойлгодог, ердийн үндэһэн мэдэрэлэй дээшэлһые өөһэдынгөө хорото зорилгонуудта хэрэглэжэ ядаргаа байна. Тэдэнэй холын һанаашалганууд бурууе һүргэхэ болохо хубилган шэнэдхэлгэ үрдилгэ сохилто хэжэ гэжэ бодомжолдог байһаниинь ойлгосотой. Тиин эдэ асуудалнуудаар гүнзэ хонгор байжа болохогүй.

Һүүлэй үедэ Азербайджанда ба Арменида болоһон үйлэ хэрэгүүдтэ энэнь илангаяа элэр харагдаа. Үни холоһоо эхитэй энэ хёмороо зүришэлдөөнэй урдахи бүхы түүхэ тодорхойгоор уйрууланхай хэрэгшьегүй. Энэ асуудалай гол ушарал талада таанадай анхаралые хандуулха хүсэлтэйб. Нагорно Карабахай энэ хёмороо зүришэлдөөн эхилээ. Энэ автономито областиин экономическа ба соёлой хүгжэлтэдэ шиидхэгдээгүй асуудалнууд олоор суглархан байгаа. Тиин тэдэниие шиидхэхын тула Центральна Комитедэй болон правительствын ехэ хэмжээнүүдые баталан абаһыень таанад һанана.

Оршон байдал һайжарха гэжэ һанагдаһан, энэ орёо асуудалые шиидхэхэ найдал бии болоһон юм. Тиигэбэшье эгээл энэ арга боломжо хоёр республикадахи, өөрынь НКАО-дахи зарим хүсэнүүдтэ таарамжагүй байшоо. Хоолойдо тогтоһон яһан шэнгеэр хубилган шэнэдхэлгые һанадаг, демократи үргэдхэлгэһээ, олондо бүхы юумэ нюусагүйгөөр мэдээсэлгэһээ айдаг лэ хүнүүд хуули эрид буруушаадаг ха юм. Нацинууд хоорондын зүришэлдөөнэй дүлэ али болохоор һүжэрөөдэг, национальна һэргэлгэ тушаа уряанууд доро гүрэнэй зургаануудта баадхалга хэдэг ёһотой мафи болохо далда экономикын түлөөлэгшэд тухай би хэлэнэб.

Энэ баадхалгаһаа айжа, нэгэ хараа бодолһоо эхилээд, нүгөөдэеэ алдажа эхилһэн хоёр республикануудай засагай болон партийна зургаануудай нэрэ хүндые энэмнай үргэнэгүй бшуу. Азербайджанай болон Армениин интеллигенциин олон түлөөлэгшэдэй оршон байдалые зүб сэгнэжэ шадаагүйнь, боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдэй бодото шалтагаануудые ойлгоогүйнь, тэдэнэй ябасадэ ашатай һайн нүлөө үзүүлжэ шадаагүйнь халагламаар. Харин тэрэ үедэнь хубилган шэнэдхэлгэдэ харша, элдэб муу хэрэгүүдые хэһэн хүсэнүүд удамаршад боложо шадаһан, юушье ойлгохоо болиһон, тээлмэрдэһэн хүнүүдые бүхы юумэ һандаргаха ябуулганууд тээшэ шэглүүлжэ шадаһан байна.

Һүүлэй хоёр жэлэй туршада Москвада энээн шэнгеэр иимэ ехэ анхарал хандуулһан асуудал байхагүй гэжэ би хэлэхэ ёһотойб. Нагорно Карабах шадархи хёмороо зүришэлдөөн илагшадшье, илагдагшадшье байхагүйгөөр гуримшуулан һайжаруулагдаха ёһотой гэһэн һанал түбэй анха түрүүшын хараа бодол байһан юм. Иимэ бэшэ һаа, дайсан харша ябуулгын ба хүсэрхэлгын, һандарал хохидолой ба гээгдэлэй шэнэ һүжэрөөн заатагүй гараха байгаа ха юм. Оршон байдалай эгээл хурсадажа байха үедэшье бидэ иимээр лэ оролдоһон байнабди. Тиигэбэшье үйлэ хэрэгүүдэй хүгжэлтые эрид хубилгажа шадагдаагүй. Үнгэрһэн жэлэй эсэс багта орёо бэрхэшээлтэй оршон байдалда хоёр республикын засагай дээдын зургаанууд эндэхи байдалые бүри ехээр шангадхаһан шиидхэбэринүүдые абаһан байна. Тиигэжэ өөһэдынгөө хоорондо ёһотойл дайнай эрмэгтэ республиканууд хүрэһэн байна бшуу. Хоёр талаһаа зэбсэгтэ бүлэгүүдэй тулалдаанууд, буу зэбсэг буляан абалга, сэрэгүүдэй ба гурим журам сахиха зургаануудай байһан газарнуудта добтолго, түмэр зам болон шоссейнэ харгынуудые хааха ябадал эхилһэн байха юм. Илангаяа Бакуда һүйдхэл хэгшэдэй ябуулганууд онсо шэрүүн шэнжээрээ илгардаг байгаа. Хэрбээ түрүүлэн Нагорно Карабахта болон хилэ шадарай зарим районуудта, һүүлээрнь Бакуда онсо байдал соносхоогүй һаа, хэдэн арбаад бэшэ, харин мянгаад болон хэдэн мянгаад хүнүүдэй шуһан адхарха байгаа бшуу. Энэмнайл тон шухалань болоно ха юм.

Боложо байгаа үйлэ хэрэгүүдые гүйсэд дүүрэнээр шэнжэлхэ ябадал энэ Пленумэй зорилгодо ороногүй, гэбэшье мүнөө эндэ юрын тайлбари ба хүнгэн шиидхэбэри байхагүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй болоно. Гол шухала һургаал гэхэдэ, нацинуудай болон нацинууд хоорондын харилсаануудай хүгжэлтын бүхы асуудалнууд хубилган шэнэдхэлгын арга замаар шиидхэгдэхэ ёһотой гэшэ. Обществые шэнэдхэлгын, демократиин ёһоор бэе бэеэ ойлголсолгын аргаар. Хүсэ хэрэглэхэ, һандарал хюдалгын аргануудые хэрэглэхэ, арад зониие айлгаха ба засагта баадхалга хэхэ һэдэлгэнүүд хадаа энээнһээ уламжалан гараха бүхы һандарал хойшолонгуудтай, гурим журамгүй байдалда ороходо сэхэ харгы болоно ха юм. Ороной ямаршье нютагта нимэрхүү хүгжэлтын болохогүйн тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй.

Иимэ үедэ партийна, совет, гүрэнэй зургаанудай, манай кадрнуудай, интеллигенциин үүргэ ямар ехэ, ямар харюусалгатай байнаб гэжэ бури ехээр эли болоно. Залан сэхэ хараа бодолһоо хазагайрһан, хуушарһан гээгдэнги һанаа бодол баримталдаг гү, али үнгэрхэдөө националис бодолой нүлөө доро ороһон хүн политическэ ажабайдалай хажуу тээ хэзээдэшье гараһан байха гэжэ гүйсэд дүүрэнээр ойлгохо хэрэгтэй гэшэ. Манай кадрнуудай гансашье залан сэхэ хараа бодол шухала бэшэ. Энээнһээ бага бэшэ удхатайнь юуб гэхэдэ, хүн зоной һанаа зобоожо байһан бодото шухала асуудалнуудые шиидхэхэ арга шадабари болоно ха юм. Эдэ хоёр республикада хубилган шэнэдхэлгын ябуулганууд ямар бэрхэшээлтэйгээр, хүндүүлхэйгээр дэлгэржэ байнаб гэжэ бидэ мэдэнэбди. Энэ ушар хадаа националис хүсэнүүдэй өөрынгөө хойноһоо хүнүүдые дахуулжа шадаһан шалтагаануудай нэгэн болоно. Эндэ манайшье бодожо үзэхөөр юумэн бии гэшэ. Эдэ республиканuудта хубилган шэнэдхэлгын ябасада ашаг үрэтэйгөөр нүлөөлхын тула, тэрэниие баримталагшадые дэмжэхын тула түбэй газарай өөрынгөө бүхы арга боломжонуудые, нэрэ хүндые хэрэглээгүйнь эли болоно бшуу.

Эрид шууд хэмжээнүүдые абаһанай ашаар ехэ гээгдэл хохидол гаргагдаагүй гэжэ би хэлээ бэлэйб. Олон мянган хүнүүдэй ами наһанда аюул тохёолдоод байгаа, энэмнайл абтаһан шиидхэбэринүүдэй зүб байһанай гол баримта болоно бшуу. Гэбэшье ушар хэрэгэй үшөө нэгэ баримта гэршэ гэхэдэ, националис, совендтэ эсэргүү бүлэглэлнүүд конституционно байгуулалтада нюусагүйгөөр добтолго хэһэн, засаг түрэ абахые һэдэһэн, оглолон демократи бэшэ, харин бүдүүлиг хүсэнүүдэй ба дайшалхы национализмын диктатура тогтоохые оролдоһон байгаа ха юм. Энэмнай гол удхаараа хүсөөр урбалта хэхэ һэдэлгэ болоһон байна. Энээндэ нэмэхэшье, хорооходшье юумэн үгы. Энээнэй тула бүхы байгууламжа, нэн түрүүн сэрэгэй байгууламжанууд бэлдэгдэһэн байгаа. Азербайджанай Арадай фронтын энэ хубитай политическэ зарим хүсэнүүдэй дүтэрхы болохо һэдэлгэнүүд хадаа тэдэмнай ямар зорилгонуудые шиидхэхэеэ һанаһан байгааб гэжэ элирхэйлжэ үгэнэ.

Эдэ гашуудал хохидолтой үдэрнүүдтэ өөһэдынгөө дүтынхидые алдаһан ба өөһэдөөшье хохидоһон бүхы армянуудта, азербайджанецуудта, ородуудта, бусад национальностиин хүнүүдтэ бидэ шаналал гашуудалаа мэдүүлнэбди. Тэрьедэн гарагшадай гасалан зоболон хүнгэдхэхын ба һайн ажабайдалда тэдэнэй бусалгада туһалхын тула бүхы арга боломжотой юумэ парти болон совет правительство хэхэ байха.

Совет Армиин болон МВД-гэй дотоодын сэрэгүүдэй солдадууд болон офицернүүд арадайнгаа урда харюусалгын үндэр мэдэрэл, эрэлхэг зориг, гайхамшагта тэсэбэри харуулаа. Тэдэ иигэжэ шуһа адхалгын һүжэрэлгые болюулаа, хэдэн мянган хүнэй ами наһа абараа, нютагтахи оршон байдал түбшэн болгохын тула эрхэ нүхэсэл байгуулаа юм. Мүнөө гол шухалань гэхэдэ, хоёр республикын арадуудһаа тэдэнэй партийна ба гүрэнэй хүтэлбэриһөө бүхы юумэн дулдыдаха болоно. Гуримтай һайн ажабайдал хэр түргөөр һэргээгдэхэб, онсо байдал хэзээ болюулагдахаб—эдэмнай тэдэнэй ажал ябуулгаһаа дулдыдаха болоно ха юм. Нагорно Карабахай асуудалнуудые түргэн шиидхэхын тула бүхы юумэнэй хэгдэхэ байһаниинь эли ааб даа. Тиибэ ябабашье хойшолуулашагүй, түрүүшын ээлжээнэй асуудалнуудые, мүн тиихэдэ конституционно гол ёһонуудые, Азербайджанай бүрин бүтэн байлгые оруулалсан, заатагүй сахилгын оршон байдалда эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ хэрэгтэй болоно.

Нүхэдүүд! Хубилган шэнэдхэлгын түлөө тэмсэлэй хүгжэлтэ бидэниие шэнэ томо шиидхэбэринүүдые абалгада хүргөө гэшэ. Һаяын сагта СССР-эй Верховно Совет зөөри тухай, газар тухай, өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэ ба нютагай ажахы тухай, налогой гурим тухай, Союзай болон республикануудай эрхэ мэдэлгэ амяарлалга тухай хуулинууд болон бусад хуулиин гол шухала актнуудые абаха юм. Политическэ реформын хоёрдохи шата үргэдэнэ. Энэмнай республиканuудта болон нютагуудта засаг түрын зургаануудые бүридүүлгэ болоно. Совет федерациин шэнэ бодото бүридэл бии боложо эхилэнхэй. Үнэн дээрээ шэнэ засагай зургаануудай байгууламжатай, бүхы манай политическэ, экономическа, ниитын ажабайдалай шэнэ түүхын янзанууд эмхидхэгдэнэ гэшэ. Гүнзэгы демократи болон өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ ябадал хүгжөөлгэ тэдэнэй шэнжэ шанар болохо ушартай.

Общество шэнэ шанарай оршон байдалда бодото дээрээ орожо байна. Тиигэбэшье партиин зорюута эхилһэн, заатагүй һайн үрэ дүнгүүдые асарха үйлэ хэрэгүүд хадаа тогтуурингүй байдалһаа, хүтэлбэриин һуларалгаһаа, түбэй газарта заатагүй мэдэлтэй байха ябадалһаа найдамтай лабаар аршалагданхай гэхын аргагүй. Энээниие бидэ харана ха юм бибди. Общество дотор энээниие мэдэрнэ, хүнүүд зарим ушарта эдэ ябуулгануудые ойлгоногүй, һанаагаа зобооно гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Мүнөө, холын хараатай зорилгонуудые хараадаа абажа, мүнөөнэй бодото байдалһаа үндэһэ абан, засагай дээдэ шатада хүсэнүүдые шэнээр хубилган бүридүүлхэ хэрэг гаража ерэнэ. Энэмнай хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудай эршэ шангадхаха, тэрэнэй эрьен бусахагүйе батаар лаб хангахын тула хэгдэхэ зэргэтэй. Энээнтэй хамта юумэ һандаргааха ябуулганууды тогтоохо, обществын шэнэдхэлгэдэ һаад тойбо ушаруулдаг, бэрхэшээл түбэгтэй болгодог бүхы юумэндэ хаалта хэхэ хэрэгтэй болоно гэшэ. Эндэ экономикын болон нацинууд хоорондын харилсаануудай һалбаридахи, хүнүүдэй аюулгүй байдалда, гурим ба журамда хабаатай ябуулганууд тухай хэлэгдэнэ бшуу.

Энэ асуудал үнинэй үргэнөөр зүбшэгдэнэ гэжэ нэмэхэ ушартай. Хуули гаргадаг зургаануудай үүргэ дээшэлүүлхэ, партийна болон гүрэнэй зургаануудай үүргэ уялгануудые хизаарлаха зорилготойгоор хэгдэһэн юумэнүүдые хүнүүд һайшаана ха юм. Энээнтэй хамта хэрэгтэй болоһон газарта эрид шууд хэмжээнүүдэй дутадаг байһаар сэдьхэлээ ханаагүй байһанаа тэдэ мэдүүлдэг байха юм. Хубилган шэнэдхэлгын политикые бодото дээрэнь бэелүүлхын тула хэрэгтэй бүхы эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэйгээр президентые һунгаха гурим байгуулха тухай асуудал табигдана. Платформын проект дотор энээн тухай богонёор хэлэгдэнхэй, гансал удаарангүй хэмжээ абаха хэрэгтэй гээд онсолон тэмдэглэгдэнхэй. Энэ асуудал Центральна Комитедэй мүнөөнэй Пленум дээрэ зүбшэн хэлсэхээр гэжэ һананаб. Хубилган шэнэдхэлын хүгжэлтын, тэрээнтэй холбоотой түсэбүүд болон хараа бодолнуудые бэелүүлгэ аюулда оруулха бидэ эрхэ үгы ха юмбибди.

Политическэ ба хуули ёһоной реформын бусад асуудалнууд дээрэ мүнөө тогтоногүйб. Юуб гэхэдэ, Платформын проект дотор тэдэ хуряангыгаар, тиигэбэшье бүрин гүйсэдөөр найруулагданхай юм. Тэдэ XIX партийна конференциин шиидхэбэринүүдэй үндэһөөр, мүн тэрэшэлэн тэрэ сагһаа хойшонхи үедэ манай обществын олоһон дүй дүршэлые хараадаа абан, найруулагданхай байха юм. Манай хүгжэлтын гол шэглэл гэхэдэ, демократи үргэдхэлгэ, хуули ёһоной гүрэн ба өөрыгөө хүтэлбэрилдэг социалис общество байгуулха хэрэг байһан зандаа.

Нүхэдүүд! Платформын проект дотор хубилган шэнэдхэлгын уласхоорондын шэнжэ шанар тухай, манай гадаадын политическэ хараа бодолые тодорхойлдог мүнөө сагай дэлхэйе манай харалга тухай заатагүй хэлэхэ хэрэгтэй байгаа. Шэнэ бодомжодо үндэһэлһэн, уласхоорондын хэрэгүүдэй талаар Советскэ Союзай хараа шугам партиин XXVII съезд дээрэ шанга дабшаса абаһан, гадаадын дэлхэйтэй харилсаануудай шэнжэ шанарай хубилһанай зэргээр бури үргэн, тодорхой шэнжэтэй болоһон, бодото дээрээ бэелүүлэгдэһэн байха юм.

Тэрэнэй үндэһэ һууринууд ба гол ёһонууд 1988 оной эсэстэ Нэгэдэмэл Нацинуудай эмхидэ тайлбарилан хэлэгдээ бэлэй. Гадаадын шэнэ политика бүхы арадай үмэнэһөө Арадай депутадуудай съездын ба Верховно Соведэй документнүүд дотор хуулита ёһоор батадхагданхай.

Мүнөөнэйшье, һаяын ерээдүйдэшье бэелүүлэгдэхэ уласхоорондын ажал ябуулгын бүхы шэглэлнүүдээр хараа зорилгонууд Платформын проект соо сэхэ заагданхай. Иигэжэ XXVIII съездээ угтажа байхадаа, үнэхөөрөө шэнэ бодомжотой, үнэхөөрөө шэнэдхэн хубилгахын шэнжэтэй гадаадын политикатай байһанаа, үшөө дахин батадхан гэршэлнэ гэшэбди. Тус политика бүхы дэлхэй дээрэ тэмдэглэгдэжэ, олоной анхаралда хүртэжэ, уласхоорондын оршон байдалай горитойгоор хубилха, элүүржэхэ ябадалда нүлөөлөө. Эгээл иимэ политика манай дотоодын эрилтэнүүдтэ дүүрэнээр харюусана, Совет гүрэнэй уласхоорондын байдалые болон нэрэ хүндые бэхижүүлнэ, бүхы дэлхэй дээрэ бүхы талаһаа болбосоронги харилсаануудай бүридэн бии болоходо таарамжатай эрхэ байдал тогтооно, хүн түрэлтэниие хүгжэлтынь эб найрамдалта үе сагта улам дүтэлүүлнэ.

Буу зэбсэг хуряаха талаар хэлсээ үнгэргэхэ ажал ябуулга үргэлжэлүүлхэ, уласхоорондын хүгжэлтын шиидхэхы газарнуудта бэе бэеэ ойлголсолгые болон бэе бэетээ харилсан хөөрэлдэлгые гүнзэгырүүлхэ, Бүгэдэ Европын байшан барилгада оруулагдажа байһан түрүүшын хубитануудые улам үргэдхэлгэдэ ба бэхижүүлгэдэ нүлөөлхэ гэшэ мүнөө бидэнэртэ эгээл шухала болоод байна. Тиигэжэ энэл оршон соо Зүүн Европын оронуудтай союзнигуудай харилсаа холбоонуудые нарижуулан һайжаруулха шухала. Тэдэнэртэ эдэ бүгэдэ шухала хэрэгтэй байна ха юм. Бидэнэрэй иимээр хандахадамнай, тус оронуудай шэнэ хүтэлбэри һайнаар ойлгон угтажа абана.

Аюулгүйн болон оборонын асуудалнуудта КПСС-эй залан шуудаар хандаса, сэрэгэй реформо бэелүүлхэ шухала байһан тухай Платформын проект соо харуулагдана. Мүнөөдэр тус асуудалай хоёр-нэгэ талануудтухай тогтожо хэлэхэ һанаатай байнаб. Хэлсээнэй оршон соо, мүнөө тогтоод байһан байдалые хараада абажа, буу зэбсэг хуряалгын хараа шэглэл саашадаашье баримталха байнабди. Уласхоорондын байдалые үнэн зүбөөр сэгнэжэ, тэрэнэй хүгжэлтэдэ ушарһан һайн талануудые, ушаржа боломоор аюулнуудташье бидэнэр хараадаа абанабди. Дэлхэй дээрэхи байдал һүүлэй жэлнүүдтэ горитойгоор һайжараа. Гэбэшье сэрэгэй аюул үшөөл бии. Америкын Холбоото Штадуудай болон НАТО-гай хамгаалхы бэшэ доктринанууд болон бодомжонууд хүсэндөө зандаа байна, тэдэнэй арминууд болон сэрэгэй бюджедүүд үнөөхил зандаа үлэнхэй. Тиимэһээ һайнаар зэбсэгжэнхэй, һургагданхай Зэбсэгтэ Хүсэнүүд бидэнэртэ хэрэгтэй. Эдэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые нарижуулан һайжаруулха, шэнэдхэн хубилгаха хэрэгтэй ааб даа. Зүгөөр тэдэниие бүридхэлгын, юрэнхы дээрэнь байгуулгын асуудалнуудта дэлхэй дээрэ тогтоһон байдалай хубилжа байһаниие хараада абажа, тон ехэ харюусалгатайгаар хандаха шухала.

Сэрэгүүдые болон буу зэбсэг үсөөрүүлжэ болохо байһангаймнай дашарамдуулан, зарим хэдэн асуудалнууд гаража ерэнэ. Онсолходо, ороноймнай хамгаалхы арга боломжо һуладахагүй юм аабза гэһэн һанамжа хэлэгдэнэ. Тиимэһээ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдые үсөөрүүлгэ болон шэнээр байгуулга бэеэ найдамтайгаар хамгаалхын тулада хэрэгтэй хүсэ үлөөхэ гэһэн ёһо гуримтай тааралдуулагдан бэелүүлэгдэнэ гээд нэмэжэ ойлгуулха хэрэгтэй болоно гэшэ ха.

Эдэ бүгэдэтэй дашарамдан, социальна асуудалнууд хурсаар табигдана. Запаста гү, али отставкада гаргагдаһан сэрэгэй алба хаагшадые гэр байраар хангалгын, тэдэнэрые ажалда оруулгын асуудалнууд илангаяа хурсаар табигдана. Эдэ бүгэдые Оборонын министерство гансаараа шиидхэжэ шадахагүй байна. Тус асуудалнуудай заримыень шиидхэхэдэ туһалһан тогтоолнуудые правительство баталан абаа. Гэбэшье офицернүүдые болон тэдэнэй гэр бүлэнүүдые социальна талаһаа хамгаалагдаагүй шэнгеэр һүүлэй үедэ өөһэдыгөө һанадаг болоһонһоонь сүлөөлхын тулада үшөөл ехэ юумэ хэхэ хэрэгтэй гэшэ ха. Абтаһан шиидхэбэринүүдые заабол бэелүүлхэ ябадал хангаха хэрэгтэй. Сэрэгэй алба хаагшадые болон тэдэнэй бүлэнүүдэй гэшүүдые, мүн запаста гаргагдаһан офицернүүдые ба прапорщигуудые социальна талаһаа хангалгын программа бэлдэжэ, баталан абаха хэрэгтэй гээд һанагдана.

Үшөө нэгэ айхабтар шухала асуудал тухай. Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ армиин болон флодой ажабайдал харуулха ябадалда энэ асуудал хабаатай. Эндэ армиин ба флодой ажабайдал харуулхадаа, Совет Армида, солдат болон офицернүүдэй дайшалхы хэрэгтэ хүндэтэйгөөр хандаха, үнэн зүбөөр зураглаха шухала. Армида харша пропагандатай бидэнэр эбсэхэгүйбди, арад зомнайшье энээнтэй эбсэхэгүй байха. Гэбэшье манай армиин ажал ябуулгаяа эрхилэлгын асуудалнууд общество дотор демократис ёһоор зүбшэн хэлсэгдэхэ ёһотой гэһэн һанамжые буруушаанагүйбди.

Нүхэдүүд, обществын хүгжэлтын мүнөөнэй шатада, шэнэдхэн хубилгалгын, партийна, гүрэнэй болон ажахын зургаануудай уялгануудые амяарлажа байһан үе сагта партиин үүргые шэнээр ойлгохо ябадалда хабаатай асуудалнуудые үгынгөө эхиндэ танай анхаралда табяа һэнби. Энэ айхабтар шухала асуудалда ЦК-гай хандасые тодорхойгоор харуулха хэрэгтэй байгаа гэшэ ха. Тиигэбэ ябабашье партиин дотоодын хубилгалгада хабаатай шэнэдхэлгын асуудалнуудые Платформо соогоо залан шуудаар харуулангүй гараха аргагүй байһамнай эли. Энээнгүйгөөр мүнөөнэй үе сагта манлайда дабшаха политическэ хүсэн байһанайнгаа нөөсэ арга боломжонуудые дүүрэнээр хэрэглэжэ шадахагүй байнабди. Энэшье талаар хэдэн дурадхалнууд проект соо бии. Партиин дотоодын ажабайдалда хабаатай бүхы асуудалнууд тон тодорхойгоор Устав соо харуулагдаха ёһотой ааб даа. Гэбэшье КПСС-эй шэнэ үүргэ тухай хэлэжэ байгаа хадаа, Платформо соошье гол асуудалнуудыень оруулха хэрэгтэй байгаа.

Партиие өөрыень шэнэдхэн хубилгалгын үндэһэлхы үзэл бодол,— энээн тухай, нүхэдүүд, үшөө дүхин хэлэхэеэ һананаб. — партийна олониитын засаг батадхалга болоно гэшэ. Эдэ бүгэдэтэй дашарамдуулан, партийна эхин организацинуудай үүргые шэнээр ойлгохо ёһотой болохобди: партида ороходо болон тэрээнһээ гараха, гэшүүнэй түлбэриие хэрэглэхэ ябадалда, партиин политическэ манлай байхадаа дүүргэхэ шэнэ үүргэтэй холбоотой зорилгонуудые бэелүүлгэдэ болон үшөө олон юумэндэ энэ хабаатай. Районно, городской шатын партийна организацинуудай үүргэ шэнээр ойлгогдохо, тэдэнэй эрхэнүүд горитойгоор үргэдхэгдэхэ ёһотой. Коммунистнуудта шиидхэхы үгэ хангаһан бүхы зиндаагай партийна органуудые бүридүүлхэдэ нүлөөлһэн хубилалтануудые тус байгууламжада бидэнэр оруулха ёһотойбди.

Устав соо баталагдаһан ашаг үрэ ехэтэй һунгалтын шэнэ оньһон мүн лэ хэрэгтэй. Партийна байгууламжын асуудалнуудай талаар комиссида зүбшэн хэлсэлгын болоһоной һүүлээр энэ талаар дурадхалнууд ЦК-гай гэшүүдтэ, Пленумда хабаадагшадта үгтэхэ гээд бидэнэр үгэеэ ойлголсообди.

Һунгагдамал бүхы зургаануудай дороһоо дээрэ хүрэтэр коммунистнуудта, мүн аппарадай — һунгагдамал зургаануудта мэдэлтэй, тэдэнэй хиналта доро байдаг болон тоосодог тухай ерээдүйн Устав соо эли тодоор хэлэгдэһэн байха ёһотой ааб даа. Партиин политикыень бүридүүлгын үйлэ хэрэгүүдтэ КПСС-эй юрын гэшүүдэй саг үргэлжэ хабаадалсаха ябадалые дотоодынь ажабайдалай, ажал ябуулгаяа эрхилэлгынь хангадаггүй байһаниинь бидэнэрэй һанаа үнинэй зобооно. Энээн тухай ходо хэлэгдэнэ, һайн дурадхалнууд олоор ороно гэшэ. Энэ бодолые бодото ажабайдалда бэелүүлхын тулада ямар оньһо бии болгохо хэрэгтэй гэшэб гээд үнэн дээрээ һайнаар бодожо үзэгдөөгүй байһаар. Партиин шэнэ Устав бэлдэлгын үедэ съездын урда тээ үгэ буляалдаанай болоходо, зүбшэн хэлсэхэ асуудалнуудай нэгэн энэ болоно.

Уридшалан энэ асуудалые би иигээд табиха байнаб: партиин дээдын зургаанудай, Центральна Комитедэйшье хүдэлмэридэ коммунистнуудай нүлөө үзүүлгын хэмжээн тус зургаануудта өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые, үнэхөөрөө этигэн найдадаг бодото түрүүлэн дабшагшадые, шэнэдхэн хубилгалгын тала эдэбхитэйгээр баримталагшадые эльгээхэ арга боломжын хэр зэргээр хангагданхай байһанһаа шиидхэхы ёһоор дулдыдаха байна. Партиин һунгагдамал бүхы зургаануудта, тэрэ тоодо КПСС-эй ЦК-да, эгээл эдэбхитэй, парти дотор мэдээжэ түрүү хүдэлмэришэд болон таряашадые үргэнөөр түлөөлдэг байха зэргэтэйбди гээд бидэнэр дуугаа үгэхэ ёһотойбди гэжэ батаар найданаб. Хоёрдохинь. Партиин хүтэлбэриин, тэрэ тоодо ЦК-гай болон тэрэнэй һунгадаг зургаануудай ажал ябуулга тухай энээнһээ урдахиһаа бүри үргэнөөр олондо мэдээсэгдэжэ байха зэргэтэй. Тиигэбэл, Ленинэй мэдээжэ бо-

• • •

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

Зүбшэн хэлсэлгэ эхилһэн Украинын Компартиин Киевскэ горкомой нэгэдэхи секретарь **А. И. Корниенко** Киевэй Артемой нэрэмжэтэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй хүдэлмэришэн-коммунист нүхэр Игнатенкын митингнүүдэй нэгэнэй һүүлээр М. С. Горбачевто эльгээһэн бэшэгэй зарим хубиие соносхобо. Тэрээн доторнь иигэжэ бэшэгдэнхэй: «Би олон жэлэй стажтай коммунистби. Митингын ендэрһээ үгэ хэлэхэеэ зүрхэлжэ, тэрээндэ хабаадагшадые ухаан бодолтой байхыень нюусагүйгөөр, партийна ёһоор уряалхые һэдэһэн байнаб. Теэд минии абяан эшхэрэлдээгээр, муухай зэрлиг хараал шэрээлээр дарагдаа һэн. Бүхы талаһаа хашхаралдаан, коммунистнуудые алаха тушаа уряалнууд соностоо бэлэй. Би тиихэдэ ехээр айжа, тэрээнһээ мүнөөшье болотороо һайн болоогүй байнаб. Теэд манай һандаржа байһан гүрэн дотор юун боложо байна гэшэб? Хайшаа ябана гэшэбибди? Үшөөл хожом болоогүй дээрэнь, Тэнай, Михаил Сергеевич, бүхыдөө ороной хүтэлбэриин социалис гүрэнэй хуби заяан, үнэн сэхэ ажалша арадай хуби заяан тухай гүнзэгыгөөр бодохоор, эгээл хойшолуулашагүй эрид шууд хэмжээнүүдые абахаар саг ерээ бэшэ аал? Бурхан хараг, сагаа алдажа, социализмын бүхы хүнгэн бэшэ түйлалтануудые алдажа болохогүй бшуу. Арад зон энээниие таанадта хүлисэхэгүй».

Манай орон доторхи социализмын хуби заяан тухай үнэн зүрхэнэй анхаралаар дүүрэһэн иимэрхүү һанамжанууд һүүлэй үедэ юрын хүнүүдэй хандалгануудай дотор бүри олоор дуулдадаг болоо гэжэ үгэ хэлэгшэ хэлэбэ. Олон ушарта иимэ бэшэгүүдэй тодорхой шалтагаан гэхэдэ, нютагай партийна болон совет органуудай хүдэлмэридэхи алдуу эндүүнүүдэй, дутуу дундануудай ушардагынь эли ааб даа. Тиигэбэшье ЦК-гай, ороной правительствын гэшүүн бүхэн, мүнөөдэрэй Пленумдэ хабаадагша бүхэн энээниие бодожо үзэхэ ёһотой.

КПСС-эй ЦК-да тэрэнэй Политбюродо, нютагай партийна органуудта хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэ гаргаһан алдуунуудайнь түлөө, хубилган шэнэдхэлгын ябуулгануудые хүтэлбэрилхэ талаар залан сэхэ, эрид шууд хэмжээнүүдые абаагүйнь түлөө, обществын хүгжэлтын гол шухала хэдэ хэдэн асуудалнуудаар тодорхой хараа бодолгүй байһанайнь түлөө ажалшад мүнөө горитой эрилтэнүүдые табина гэшэ. Хубилган шэнэдхэлгын үнгэрһэн табан жэлэй туршада бидэнэй харюусажа шадаагүй олон асуудалнуудта Пленум харюу үгэхэ байха гэжэ тэдэ хүлеэнэ бшуу.

Платформын дурадхагдаһан проектые шэнжэлхэдээ, тэрэнэй дүримүүд шэнэлхы шэнжэ шанартай байна, манай үе сагай эрилтэдэ харюусана гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Энэмнай нэн түрүүн демократи үргэдхэлгэдэ ба общество дотор өөһэдынгөө хүтэлбэрилгэ хүгжөөлгэдэ, хүндэ, хүнэй эрхэ сүлөө хамгаалха хуули ёһоной үндэһэ һууринуудые байгуулгада, гадаадын политическэ ажал ябуулгын талаар шэнэ бодомжолго батадхалгада хабаатай дүримүүдтэ хабаатай байха юм.

Энээнтэй хамта Платформын проектын зарим олон хубинууд гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ үзэхөөр, горитойгоор заһабарилхаар байна гэшэ. Нэн түрүүн энэмнай партиие шэнэлхэ тушаа бүлэгтэ хабаатай. Партиин Киевскэ горкомой нэгэдэхи секретариин һанамжаар, тэрэмнай зарим ушарта таһархайнууд, партиие хубилган шэнэдхэхэ нэгэн бүхэли хараа бодол болоогүй байха юм. Энэ бүлэгые горитойгоор нэмээхэ, үргэдхэхэ, харин амяараа документ болгожошье болохо байгаа.

КПСС-эй хубилган шэнэдхэлгын үндэһэн асуудал гэхэдэ, манай шэнэдхэгдэжэ байгаа общество дотор тэрэнэй һуури ба үүргэ тухай асуудал болоно гэжэ онсолон тэмдэглэгдэбэ. Ямар нэгэн конституционно гү, али хууляар лэб хангалгын ашаар партиин хүтэлбэрилхы үүргые хангажа болохогүй байһаниинь эли ааб даа. Энэ талаараа КПСС хадаа бусад политическэ хүсэнүүдтэй юридическэ адли тэгшэ эрхэтэй байха ёһотой. Нүгөө талаһаань, совет обществын хүгжэлтын бодото байдал ба түүхэ манай партида онсо һуури олгоо ха юм. Тиихэдээ засаг гансаараал бариха талаар онсо һуури бэшэ, харин социализмын хуби заяанай түлөө түүхын харюусалгын талаар онсо һууритай байха юм. Социалис нангин зорилгонуудые залан шууд аршалан хамгаалха шадалтай ондоо хүсэн мүнөө үгы гэшэ. Энээнһээ уламжалан, КПСС бусад ниитын политическэ эмхинүүд ба хүдэлөөнүүдтэй хамта гүрэнэй ба ниитын хэрэгүүдые хүтэлбэрилгэдэ гансал хабаададаг байха гэһэн проектын тезистэй зүбшэхэгүй байһан тухайгаа үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Тад ондоо, демократическа общество дотор хэрэглэжэ боломоор бүхы хэрэгсэлнүүдээрээ общество соогоо өөрынгөө түрүү нэгэдүүлхын үүргын түлөө тэмсэхэ хэрэгтэй бшуу.

Платформо дотор партиин үзэл бодолой-хүмүүжүүлхы үүргэдэ гүнзэгы хандалгын үгы байһаниинь һанаа зобооно. Олон ондоо һанал бодолнууд байха зэргэтэй гэжэ соносходоо, бидэ үзэл сурталай бүхы нүлөө болон хамааралгануудта нээлтэтэй общество болоно ха юмбибди. Теэд иимэ эрхэ байдалда парти хүнүүдэй ухаан бодолой ба зүрхэ сэдьхэлэй түлөө бури үсэд нэтэрүүгээр тэмсэхэ ёһотой ха юм. Мүнөө үндэһэн шухала асуудал гэхэдэ, хэн үзэл бодолой, зүрхэ сэдьхэлэй талаараа олониитые дахуулжа шадахаб? гэһэн асуудал болоно. Абари зангай баялигууд сэгнэгдэхэеэ болино, оюун бодолгүй ябадал, гэмтэ ябуулганууд, дура зоргоороо аашалха ушарнууд улам үргэдэнэ. Илангаяа энэмнай залуушуулда хабаатай. Теэд бидэ юу хэнэбибди? Бурхан шажан дэлгэрүүлгэ соо абаралга бэдэрнэбди. Марксын, Энгельсэй, Ленинэй сургаал һургаал бидэндэ хэрэггүй болоо юм аал?

Парти үзэл сурталай хүдэлмэриин нэгэн бүхэли платформогүй байна гэжэ улам бүри эли болоно ха юм. Коммунистнууд тон зүб иимэ асуудал табина: юундэ парти, тэрэнэй Центральна Комитет олон ушарта гансал бэеэ хамгаалха ябадал гарганаб, элдэб олон һанаа бодолой байһан эрхэ байдалда юундэ өөрын тодо һонор хараа үгы байнаб, оюун бодолой айхабтар ехэ хүсэ шадалтай байһан аад, юундэ бидэ теоретическэ талаараа муу бэлэдхэлтэй байна гэшэбибди, дэлхэй дээрэхи түрүүшын пролетарска партиин вождиие тэрэнэй габьяагүй шэнгеэр ээлһэн һууриһаа буулгаха гэһэн манай хэтэрмэ радикалнуудай һэдэлгэнүүдые юундэ үсэдөөр обёорногүйбибди, марксизм-ленинизмшье, социализмын үзэл сурталшье өөрын ажамидаралта хүсэгүй гэжэ соносхохо һэдэлгэнүүдтэ юундэ харюу үгэнэгүйбибди? Прибалтикада, Ферганада, Тбилисидэ, Закавказида боложо байһан үйлэ хэрэгүүдтэ саг соонь юундэ политическэ сэгнэлтэ үгэнэгүйбибди, саг үргэлжэ эдэбхи үүсхэлээ бусадта алдан үгэнэбибди?

Мүнөөнэй үе сагта ямар хүсэнүүдтэ батаар түшэглэжэ болохоб гэжэ ЦК ехэнхидээ тодо һонороор ойлгоногүй ха гэһэн бодол түрэхэ юм. Тэрэниие революционно ёһоор шэнэдхэлгын арга замаар обществые нэгэдүүлхэ зорилго Платформын проект дотор табигдана. Тиигэбэшье зарим харша хүсэнүүдһээ эрид шууд хахасаха хэрэгтэй байһаниинь, энээн тухай нюусагүйгөөр хэлэхэ хэрэгтэй байһаниинь тон эли болоно ха юм.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, КПСС-эй Московско обкомой нэгэдэхи секретарь **В. К. Месяцтэ** үгэ үгтэбэ. ЦК-гай мүнөөнэй Пленум, хадаа КПСС-тэ, хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ онсо шухала удха шанартай гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэлэ. Орон доторхи байдал эгээл орёо болонхой. Аша үрэтэй ажал, эмхидхэл, журам мүнөө хойшоо гаргагдашоо ха юм. Гүрэнэй баян бэшэ бюджедые, эдэ хоолой дутамаг нөөсэнүүдые, заримдаа ажалаар олдоогүй олзо оршонуудые яажаб даа өөртөө ашатайгаар хубааха хэрэгтэ бултадаа өөһэдынгөө анхарал хандуулдаг болонхой. Теэд хубаахань бүришье орёо бэрхэшээлтэй боложо байнхай. Эндэһээл бүхы манай зүришэлдөөнүүд, ниитын шанга байдал, партийна болон совет органуудта сэхэ этигэхэгүй ябадал эхитэй ха юм.

Манай общество иимэ шэлэлгын урда байна: тэрэ тогтууригүй, гурим журамгүй, социальна һандаралай харгы замаар дабшаха гү, али бүхы һайн хүсэнүүдые нэгэдүүлжэ, социализмые муудхаалгаһаа ба һандаралгаһаа арюудхаха, демократиин ба гуманизмын гол ёһонуудай үндэһөөр тэрэниие шэнэдхэлгын харгы замаар урагшаа дабшаха гү?

Москвагай областной партийна организаци хоёрдохи арга зам баримтална гэшэ. 356 мянганһаа дээшэ коммунистнууд болон партийна бэшэ хүнүүдэй хабаадаһан үргэн ехэ үгэ буляалдалгын һүүлээр өөһэдынгөө хараа бодолые бидэ хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ ба бодото дээрэнь бэелүүлхэ ябуулгануудай программа дотор найруулһан байнабди. Марксизм-ленинизмын харба бодолые бата бэхеэр баримталхабди обществэ дотор партиин хүтэлбэрилхы үүргын түлөө тэмсэхэбди гэжэ областной партийна организаци бата найдамтайгаар мэдүүлээ бэлэй. Арадые нэгэдүүлхэ, шэлжэн оролгын үедэхи бэрхэшээлнүүдые дабалгада тэрэниие элсүүлхэ, кризисэй оршон байдалһаа орооо гаргаха шадалтай КПСС-һээ бэшэ ондоо хүсэн гү, али ниитын хүдэлөөн мүнөө үедэ үгы гэжэ бидэ этигэнэбди. XXVIII съездэ КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект дотор энэ үндэһэн шухала дүримэй бэшэгдээгүй байһаниинь халагламаар. Үгэ хэлэгшын һанамжаар, шэнэдхэгдэһэн социалис общество байгуулгада шэнэдхэгдэһэн партиин үүргэ болон һуурииие бүри тодоор энэ документ дотор элирхэйлхэ хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, үндэһэн шухала найруулгануудые юрэнхылэн, тодо бэшээр тайлбарилһан ушар хадаа, тэдэниие

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮҮД

орёо оршон байдал эли тодоор харуулна бшуу.

Ороной арадуудай харилсаа холбооной ба туһаламжын ашаар Узбекистанда үйлэдбэриин ехэ хүсэ шадалтай байгуулагдаһан, гэбэшье тэрэниие зуураа, үгэ хэлэгшын [illegible] гүрэнэй байгуулламжын баадхадаг албадалга-захиралтын политика хадаа республикын экономикые мүнөө ганса шэглэлтэй, түүхэй эд гаргалтын [illegible] шэнжэ шанартай болгоо, хүн зоной эрилтэ хэрэгсээмжэнүүд тэрээн шэглүүлэгдээгүй гэжэ энээнтэй хамта тэмдэглэгдэһэн байна юм. Жэшээнь, хүдөө ажахын гол продукциин 80—90 процентын ямаршье болбосоруулгагүйгөөр ондоо тээшэ абаашагдажа байһые таарамжатай гэжэ тоолохын аргагүй.

Нэгэ үедэ республикын урда иимэ шухала политико-экономическа зорилго хлопогой талаар манай ороной бэеэ даанги байдал хангаха зорилго табигдаһан байгаа гэжэ Узбекистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь үгэеэ үргэлжэлүүлээ. Тэрэ шиидхэгдэһэн байгаа, харин талха тэряанайшье, маханайшье, хүдөө ажахын продукциин бусад шухала зүйлнүүдэйшье талаар орон дотороо [illegible]. Харин энээнэй эсэстэ республика гансашье мал ажахы бэшэ, харин үнгэрхэдөө үрэ жэмэсэй продукци үйлэдэлгын талаар, хүдөө нютагуудай социальна хүгжэлтын талаар орон дотороо һүүлшын һууринуудые нэгые эзэлдэг болоһон байна.

Энээнһээ хойшо республика бүхэн өөрынгөө хүгжэлтые бэеэ даагаад тодорхойлхо ёһотой гээд Платформо дотор бэшэгдэһэн залан сэхэ дүримые дэмжэхэ зуураа, үгэ хэлэгшэ бодото дээрээ тэрэниие бэелүүлхын тула хэрэгтэй бүхы эрхэ байдал байгуулаагүй сагта энэ дүрим хадаа хооһон уряа болоод үлэхэ гэһэн һанамжа хэлэһэн байна. Тэрэнэй бодомжоор, өөһэдыгөө өөһэдынгөө мүнгөөр хангалгада, өөһэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ дамжан ороходо республикын мүнөөнэй байдал, тэрэнэй социально-экономическа үндэһэ һуури үнэн дээрээ хараада абтанагүй.

Ажал хэхэ хүнэй эрхые лаб хангалга бэхижүүлхэ хэрэгтэй гэжэ заагдаһан КПСС-эй ЦК-гай Платформын хубиие шэнжэлхэ зуураа, үгэ хэлэгшэ Узбекистанда хүдэлмэригүй хүнүүдэй тоо ургана, мүнөө 1 миллион шахуу хүн болонхой гэжэ мэдээсэбэ. Хүнүүдые ажалаар хангаха талаар союзна программа зохёон табиха хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлээ. Мүн хүдэлмэригүй хүнүүдые тэдхэмжээр хангаха, тэдээндэ ажамидарха эгээл бага хэмжээнэй мүнгэ лаб үгэдэг байха ябадалые хуулиин ёһоор батадхаха дурадхал оруулаа.

Ажахы эрхилэлгын ба хүтэлбэрилгын шэнэ онол аргануудта ороной оролгые түргэдхэхэ гээшэ хубилган шэнэдхэлгын хуби заяанда шиидхэхы удха шанартай гэһэн тобшолол үгэ хэлэгшэ хэһэн байна.

Тиигэбэшье, тэрэнэй һанамжаар, экономическа шэнэ гүримай, ажахын шэнэ онол аргын мүнөөдөө тодо һонороор элирүүлэгдээгүй байһаниинь голхормоор. Хэрбээ субвенци гэдэгэй, ойлгосотойгоор хэлэбэл, союзна бюджедһээ үгтэдэг нэмэлтэ түлбэриин энэ жэлдэ 3 миллиард түхэриг боложо байхада, Узбегэй ССР-тэ ямар экономическа бэеэ даанги байдал, өөһэдынгөө мүнгөөр өөһэдыгөө хангалга тухай хэлсээн байхаб даа гэһэн асуудал тэрэ табиһан байна. Харин энэмнай республиканска бүхы бюджедэй 30 процент болоно ха юм. Хүдөө ажахын продукциин олон зүйлнүүдэй, жэшээнь, Дунда Азида гол шухала болохо сэбэрлэгдээгүй хлопогой түлөө түлбэриие шэнээр хаража үзэхэ тушаа ондоо асуудалтай энээниие сэхэ холбохо зуураа, Узбекистанай партийна организациин хүтэлбэрилэгшэ газарай ба тэрэнэй баялигуудай талаар зөөритэй холбоотой дүримүүдые үшөө дахин хаража үзэхые дурадхаһан байна. Тэрэнэй һанамжаар, Платформын проект дотор үгтэһэн иимэ бирагүйхэн тодорхойлолго шэнэдхэгдэжэ байгаа федерациин уг удхада ба зорилгонуудта харюусанагүй, байгаалиин баялигуудые зүбөөр хэрэглэлгэдэ аша туһа үзүүлхэгүй байна.

Союзна республиканууддай Компартинуудай бэеэ даанги байдал ба харюусалга дээшэлүүлхэ талаар Платформын проект дотор хараалагдаһан хараа шугамые үгэ хэлэгшэ зүб гэжэ тэмдэглэбэ. КПСС-эй хүтэлбэрилхы органуудые бүридүүлгэдэ хабаатай дурадхалнуудые дэмжэхэ зуураа, тэрэ энээнтэй хамта КПСС-эй түбэй органуудта союзна республикануудай бүхы Компартинуудай уялгата түлөөлэлгэ адли тэгшэ эрхэтэйгээр хангагдаха ёһотой гэжэ тэрэ хэлээ.

Манай федерациио шэнэдхэлгэтэй, КПСС-ые хубилган шэнэдхэлгэтэй холбоотой бүхы залан сэхэ асуудалнуудаар партида хэзээ хэзээнэйхиһээ мүнөө тодо һонор, бата найдамтай хараа бодол хэрэгтэй гэжэ Узбекистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь тэмдэглэһэн байна. Хубилган шэнэдхэлгын ба демократиин уряа лозунгнуудаар халхабша хээд, мүнөөнэй бэрхэшээлнүүд болон орёо асуудалнуудые хэрэглэн, мүнөө оршон байдалые тогтууригүй болгодог, политическэ засаг булимтаран абахын тула эмхидхэлэй ба бусад зэргэ байгуулламжануудые бии болгодог хүнүүд тушаа тодо һонор хараа бодолой Платформо дотор тодорхойлогдоогүй байһаниинь голхормоор гэжэ саашань тэрэ хэлээ.

Хүтэлбэрилхы политическэ хүсэн болохо КПСС хадаа манай орон доторхи байдалай түлөө харюусалга саашадашье дааха болоно. Гэбэшье хэрбээ тэрэ кадрова политикын гол шухала аргануудые гарһаа алдаа һаа, хубилган шэнэдхэлгэ таһалдаһан гэжэ өөрынгөө үзэлые бүрин дүүргэжэ тэрэ хэлээ. [illegible] дэ эли тодорой ойлгохо ёһотойбди. Энээнһээ уламжалан иимэ асуудал гарана: партиһаа гаралга хадаа ямаршье политическэ холбоонтой байхагүй гэһэн дүримые Платформо дотор иимээр соносхоһоной хэрэгтэй гү?

Платформын гүн бодол юун гэжэ? Тэрэ ниитэ хүн түрэлтэнэй, энэрхы сэдьхэлэй зорилгонуудые урдаа табина. Тэрэнэй гүн дунда хүн, тэрэнэй зол жаргал болон аша туһа гол анхаралда абтана гэжэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, [illegible] арадай эрдэм [illegible] ССР-эй гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ **Г. А. Ягодин** мэдүүлбэ. Энэ хадаа [illegible] шухалын шухала түйлалта мүн. Хоридохон [illegible] хойшонхи жэлнүүдтэ хүтэлбэрилэгшэдэй алдуу эндүү марксизмһаа [illegible] бодото байдалые [illegible] ушар болоно. [illegible] ажал ябуулгада [illegible] он байгаа.

Дутуу дундануудтай, бэрхэшээл түбэгүүдтэй, хүшэр хүндэ бюджедые ямар бэ даа хуулинуудаар һайжаруулха гэхэдээ, урдын алдуу эндүүнүүдые дабтанагүй гүбди. Үйлэдбэриин һалбаринуудта хүдэлжэ байһан хүн тухай хэлэхын, тус үйлэдбэриие һайжаруулха арга боломжонуудые тодорхойлхын орондо айхабтар шухала, айхабтар хэрэгтэй, зүрхэ сэдьхэл хүдэлгэмэ асуудалнуудта, илангаяа хубаарилгын асуудалнуудта анхаралаа хандуулха ушартай болонобди. Илангаяа элдэб эсын эд бараанай, эдлэл хэрэгсэлнүүдэй хомордоһон мүнөөнэй сагта энэмнай юрын хэрэг бэшэл.

Президентын тушаал тухай Платформын һанал бодолые үгэ хэлэгшэ эдэбхитэйгээр дэмжэхые уряалхадаа, хамтын хүтэлбэри хамтын харюусалгагүй болотор һайн талаяа харуулдаг гээшэ гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Оронойнгоо ерээдүйн түлөө, тэрэнэй мүнөөнэй байдалай түлөө бүхы харюусалгые бэе дээрээ даажа абаха ёһотой тушаал, тиимэ хүн тодорхойлогдохо зэргэтэй. Президентые бүгэдэ арадай зүгһөө сэхээр, нюусаар һунгахые хүсэжэ байһамнай элитэ. Теэд мүнөө маанадта энэ талаар саг тон бага байна. Магад, шэнэ Конституциие баталан абтатар, энээниие Арадай депутадуудай съезд дээрэ бэелүүлжэ болоно. Конституци дотор һунгалтын болзорые заабол хизаарлаха, наринаар тодорхойлхо шухала. Тиихэдэ Президентын ажал ябуулгые хинаха арга олгоһон юумэ тодорхойлхо хэрэгтэй. Энэ талаар мүн лэ алдуу эндүүнүүд гаргагдана.

Гүрэн тухай дүримүүд хараа бодол соо улам бүри гүйсэд дүүрэнээр тодорхойлогдохо ёһотой. Совет Социалис Республикануудай Союз хадаа һайн дуранай эмхидэл мүн. Тэрээн руу хүсөөрөө баалажа оруулжа яашье болохогүй. Хани харилсаата хэлсээнэй үндэһөөр лэ абажа болоно. Энэ юун гэһэн удхатайб гэхэдэ, бидэ Советскэ Союзда ниилэн нэгэдэнэбди. Юундэб гэхэдэ, энэ маанадта ашатай туһатай бшуу. Хамгаалалта, гадаадын хэрэгүүд, транспорт, ниитэ нэгэн элшэ хүсэнэй системэ гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ энэмнай ашатай туһатай байна. Теэд энэмнай тоншье бага ха юм даа! Холбоондо нэгэдэжэ ороходоо, бидэ тодорхой уялгануудые бэе дээрээ даажа абаха ёһотойбди. Теэд бидэ гансал холбоондо ороно бэшэ, харин маанадые холбоондо абана бшуу. Эндэ эрхэ байдал мүн лэ тодо хурсаар найруулагдаха ёһотой.

Ямар гол эрхэ нүхэсэл тодо хурсаар найруулагдаха ёһотойб? Бүхы гүрэнэй газар дайда дээрэ социалис гүрэн дотор ажаһууһан хүнэй эрхэнүүд. Ямаршье амяарлалгагүйгөөр бултанда тон адли байдал хангагдаха зэргэтэй!

Гүрэн түрын тусхай хэлэн хадаа хоёрдохи эрхэ нүхэсэл болохо ёһотой. Гүрэн түрэ болгожо ниилүүлэн нэгэдүүлгын эрганууд бага байна, гэбэшье бии байһан арга боломжонуудые хэрэглэхэ шухала.

Советскэ Союзай бүхы газар дээрэ эмхидэлнүүдэй адли тэгшэ байлгалга хадаа үшөө нэгэ шухала нүхэсэл мүн. Али бүхы юумэндэ үндэһэ яһанай илгаа гаргаха ябадал эрид шууд зайсуулагдаха ёһотой. Бүхы ороной онсо анхарал оролдолгодо абтаха, обществые ниилүүлэн нэгэдүүлхэ асуудалнуудай талаар уялгата гүрэн түрын программа хэрэгтэй.

Хүн хадаа Платформын гол зорилго болоно гэжэ тон зүбөөр тодорхойлогдоо гээд гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ мэдүүлбэ. Хэрбээ хүнэй ажабайдалай хэмжээн тэрэнэй ушар ёһо ойлгохо ябадалаар, мэргэжэлтэ ажалаар, харюусалгаар, жаяг журамаар, гадаадын экономическа хубаарилгаар тодорхойлогдоогүй гээшэ һаань, бидэ урагшаа нэгэшье алхам хэжэ шадахагүй байнабди. Гадаадын экономическа хубаарилга хэдышье сэсэн мэргэн байбал, хэн нэгэнэй дурыень хододоо гутааха, таарахагүй байна. Мүнөө соёлой хэмжээн, ушар ёһо ойлгохо ябадал манай урагшаа дабшалтада бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулха. Хүгжэнги оронуудһаа хэды ехэ технологинуудые худалдажа абаа гэшэбибди? Теэд би химик хүн аад, проектнэ хүсэндөө оруулагдаһан нэгэшье заводые мэдэнэгүйб. Хүдэлмэришэдэй мэргэжэл, инженернүүдэй мэргэжэл дуталдана. Компьютернүүдые худалдажа абахадамнай, манай эрдэм мэдэсэ урагшаа дабшаха байха гэжэ тоолодогбди. Компьютернүүдэй талаар өөһэдынгөө гүйлтануудые болюулангүй, иигэжэ хэлэхэ байнаб: багша компьютерһээ үлүү хэрэгтэй юм ааб даа, инженер болон хүдэлмэришэн заводһоо үлүү хэрэгтэй бшуу.

Орон доторнай мэргэжэл шадабариие дээшэлүүлгэ ёһын тэдыдэ табигданхай. Мэргэжэл шадабари дээшэлүүлхэ хэрэгые бодотоор табиха шухала. Үглөөдэр манай ажабайдалда хүндэ энэмнай тон шухала хэрэгтэй бшуу. Юундэб гэхэдэ, нэгэ хүдэлмэреэ орхижо, ондоо хүдэлмэридэ орожо болоно. Харюусалгатай тушаалнуудые ушар ёһо ойлгохогүй, ехэ юумэ мэдэхэгүй, үнэн сэхэ бэшэ, муу хүнүүдһээ, муу хүтэлбэрилэгшэдһөө хамгаалха хэрэгтэй. Энэ хамгаалалта хууляар хангагдаха ёһотой, гэбэшье тэрэ гол түлэб бодото дээрээ хүдэлмэриень хамгаалха гэхэ гү, али муу хүдэлмэрилэгшэдһөө обществые хамгаалха ёһотой.

Эрдэм һуралсалай материальна үндэһэ һуурииие хүгжөөхын тула гаргашануудаа дээшэлүүлхэ шухала гэжэ ЦК-гай Платформо соо тэмдэглэгдэнхэй гэжэ үгэ хэлэгшэ сэдьхэлээ ханангаар хэлээ.

Засагай зургаануудта, партиин хүтэлбэрилэгшэдтэ этигэл найдалаа үшөөл гүйсэд алдаагүй байһаарбди. Зүгөөр иимэ аймшагтай уршаг түбэгтэ дүтэлэнхэйбди гэжэ Ленинградай үйлэдбэриин «Ижорско» завод гэжэ нэгэдэлэй парткомой секретаь **Ю. П. Архипов** мэдүүлбэ. Арад зон правительствоһаа, арадай депутадуудһаа, харин коммунистнууд партиин хүтэлбэрилэгшэдһөө бүтэмжэтэй һайн шиидхэхы ябуулгануудые хүлеэнэ. Арад хубилган шэнэдхэлгые дэмжэнэ, гэбэшье, үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, энэнь партиие дэмжэнэ гэһэн удхатай бэшэ ха юм даа. Партида, тэрэнэй хүтэлбэрилэгшэдтэ этигэл найдалаа бараһан дээрэһээ олохон хүнүүдэй КПСС-һээ гараһан ушар элирхэйлэн гэршэлнэ.

Олон партиие мэдэрхын, Конституциин зургаадахи статьяе болюулхын, партиие шууд сэхээр хубилгахын түлөө нэгэн һаналтайгаар мэдүүлхэ уялгатай мүнөөдэрэй Пленум иимэ этигэл найдал баралгые болюулха гэхэ гү, али һулаарууллха талаар түрүүшын алхам болохо ёһотой.

Пленум дээрэ хоёр документ баталан абахые үгэ хэлэгшэ дурадхаа. Нэгэниинь XXVIII съезддэ бэлэдхэлэй, тэрэниие үнгэргэлгын үедэ КПСС-тэ демократиие үргэдхэхэ талаар шэглүүлэгдэһэн, гол шухала хараа бодолнуудые, шэглэлнүүдые тодорхойлһон политическэ удха шанартай документ болоно. Удаан саг соо, съездһээ хойшонхи үе соо бэелүүлэгдэхэ ёһотой бүхы юумэ мүнөө дээрээ баталан абаха гээшэ үшөөл эртэ байна.

Хоёрдохи документнь эмхидхэлэй документ мүн — КПСС-эй XXVIII съезддэ бэлэдхэлэй ба тэрэниие үнгэргэлгын регламент. Имагтал энэ үе сагһаа партиин хуби заяан, хубилган шэнэдхэлгын хуби заяан дулдыдаха юм.

Парти дотор тохёолдожо байһан бэрхэшээл түбэгүүдые найруулан тодорхойлхоһоо гадна, Платформо съездын урда тээхи үедэ КПСС-эй ажал ябуулгын үндэһэн шухала шэглэлнүүдые гол түлэб тодорхойлхо ёһотой гэжэ үгэ хэлэгшэ тоолоно. Январиин 21-дэ Москвада партийна клубуудай ба эмхинүүдэй конференци дээрэ баталагдан абтаһан демократическа Платформые тэрэнэй үндэһэ һуурида табижа болоно. Ленинград, Москва болон бусад хотонуудай томо ехэ коллективүүдэй партийна конференцинүүдэй шиидхэбэринүүд тэрээн соо батадхагдаһан байгаа. Регламент тушаа хэмжээ ябуулганууд болгожо, тэрэ съезддэ бэлдэхэ, тэрэниие үнгэргэхэ талаар эмхидхэлэй комитедые һунгахын тула ЦК-гай гэшүүдһээ болон уригдаһан хүнүүдһээ һунгуулиин комиссиие Пленум дээрэ бүридүүлэн байгуулхые дурадхаа. 50—60 хүнһөө комитедые бүридүүлжэ болоно. Түлөөлэлгын хэм хэмжээ тодорхойлхо шухала. Март болотор эмхидхэлэй комитедэй гэшүүдые партийна округуудта хэдэн кандидатурын үндэһэ һуури дээрэ сэхэ һунгажа болоно. Съездэ бэлэдхэлые эмхидхэлэй комитедтэ даалгахадаа, мүнөөнэй хүдэлмэриие КПСС-эй ЦК-гай аппарадай зарим хубида даалгаад, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Г. П. Разумовский комитедтэ шухала туһаламжа үзүүлхэ зэргэтэй.

Гурбан һарын болзор соо комитет партийна округуудаар съездын делегадуудые сэхэ һунгажа, тэрэнэй зүблэхэ зүйлые бэлдэхэ дурадхалнуудые эсэслэн тодорхойлхо, мүн документнүүдэй — КПСС-эй Программын ба Уставай проектнүүдые бэлдэхэ ёһотой.

Энэ дурадхалые КПСС-эй ЦК-да этигээгүй ябадал болоно гэжэ тооложо болохогүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ Уставай үндэһөөр съезддэ бэлдэхэ ёһотой ха юм даа гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Энэ дурадхал съездын гол документнүүдые гансаараа бэшэ, харин олон ондоо үндэһэн һуури дээрэ бэлдэхэ арга олгохо байна. Центральна Комитет өөрын документнүүдэй түхэл шэнжэнүүдые съезддэ табиха аргатай.

Съезд хоёр шатаар үнгэргэгдэхөөр хараалагдана: тэрэниие майн һүүл багта эхилжэ, дурадхагдаһан олон ондоо документнүүдые зүбшэн хэлсэхэ, түрүүшын уншалгаар эдэнэй проектнүүдые баталан абаад, бүхы партиин зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха. Удаань съездын хүдэлмэриие таһалха. һарын үнгэрхэдэ, июниин һүүл багта съездын хүдэлмэриие һэргээжэ, зүбшэн хэлсэлгэнүүдые хараада абаад, Программа болон Уставые эсэслэн баталха, партиин хүтэлбэрилхы зургаануудые һунгаха.

Энэ асуудалаар нэгэдэлээ бэхижүүлхэ талаар үнгэргэгдэһэн референдумэй үедэ коммунистнуудай хахадһаа дээшэнхи хубинь съездын һүүлээр тоосоонуудые хэхые хараална гэжэ үгэ хэлэгшэ парти дотор тоосоого-һунгалтын кампани үнгэргэхэ болзор тухай хэлэхэдээ мэдүүлээ. Пленумэй шууд сэхэ шиидхэбэринүүдые коммунистнууд тэсэжэ ядангяар, этигэл найдалтайгаар хүлеэнэ. Партияа сахин хамгаалха арга үшөөл бии, тэрэниие алдажа болохогүй.

Партиин ээлжээтэ съезддэ бэлэдхэл тухай асуудал мүнөөдэр юрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ байна бэшэ, харин тэрэнэй политическэ хуби заяан шиидхэгдэжэ байна гэжэ КПСС-эй Московско горкомой нэгэдэхи секретарь **Ю. А. Прокофьев** хэлэбэ. Тэдэниие түйлаха зорилгонууд болон хэрэгсэлнүүдтэ тодорхой хараа бодолнууд хэрэгтэй. Мүнөөдэр тодорхойлоогүй һаамнай, саашадаа хожом болохол. Демократиие үргэдхэхэ хэрэгтэ парти яаха аргагүй хожомдоо, обществые шэнэдхэлгын эршэ дэлисэнүүдһээ гээгдээ.

Мүнөөдэрэй байдал партиин гэшүүдые үзэгдөө дуулдаагүй хүдэлөөндэ үүдхэбэ. Хүндэ хүшэр байдалһаа партиие гаргахын тула бэеэ даагаад бэдэрэлтэ хэхыень коммунистнуудые баадхаба. Мүнөөнэй политическэ байгуулалтада КПСС-эй үүргэ ба һуури тухай ниислэлэй партийна организацида болоһон үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн партиие хубилган шэнэдхэлгэдэ залан сэхээр хандалгада, мүн тэрэнэй программна документнүүдэй удхын талаар тодорхой дурадхалнуудые оруулаа. Ороной бусад партийна организацинуудта баян материал нөөсэлэгдөө.

Эдэ бүгэдэ ЦК-гай хүтэлбэрилэгшэдтэ мэдээжэ, гэбэшье бодото дээрээ тараагдаһан документ маанадые хоёр жэлээр гэдэргэнь, XIX партийна конференцидэ тэхэрюулнэ.

Нэн түрүүн энэ ушар парти тухай бүлэгтэ хабаатай байна. СССР-эй Конституциин 6-дахи статьяда хандасаяа тодо хурсаар найруулха, КПСС тэрэниие шэнээр хаража үзэхые оролдоно гэжэ нэгэн һаналтайгаар мэдүүлхэ шухала. Хуули гаргадаг зургаанда зохихо дурадхалнуудые оруулхынь Пленумэй үмэнэһөө коммунистнууд-депутадуудта даалгаха хэрэгтэй. Энээниие саашадань унжагайруулга партида хангалтагүй муугаар хандалгые улам үргэдхэхэ юм.

Платформо соогоо бидэ нэн түрүүн политическэ бодото байдалда үндэһэлхэ ёһотойбди: общество бодото олон партиин, политическэ орёо хурса зүрилдөөнэй, засагай түлөө шанга тэмсэлэй эрхэ байдалда ажаһууна. Социализмда зүрюу харша хүсэнүүд орон доторнай бии, тэдэнэр ямаршье ёһо гүримүүдые баримталангүй тэмсэнэ. Манай үе сагта таарама партиин стратегиие зохёохо хэрэгтэй. Эхин партийна организацинуудай эрхэнүүдые үргэдхэхэ тухай асуудалнуудые бодотоор шиидхэлгые съезд хүрэтэр унжагайруулжа болохогүй. Олохон ушарта эндэ иимэ юумэн болоно: партида абаха, тэрээнһээ гаргаха, партийна комитедүүдэй секретарьнарые, бюрогой гэшүүдые һунгаха, эхин партийна организацинуудта партиин гэшүүнэй түлбэриин 50 процент хүрэтэр үлөөхэ асуудал табигдана. «Партийна ниитын засагые» харуулха бэшэ, харин партийна шиидхэбэринүүдые зохёожо абалгада коммунист бүхэнэй бодотоор хабаадалгые бэхижүүлхэ хэрэгтэй.

Съезддэ делегадуудые һунгаха гээшэ түбхын түрүүшын асуудал болоно. Москвагай эхин партийна организацинуудай секретарьнар делегадуудые сэхэ, нюуса ба хэдэн кандидадай үндэһэ һуури дээрэ һунгалта үнгэргэхэ гүримые нютагай партийна органуудта олгохые мэдүүлнэ. Ороной олохон нютагуудай коммунистнуудай һанал бодолтой эдэ дурадхалнууд адлирхуу байна: XXVIII съездые һаяар үнгэргэхэ тухай үүсхэлые хаа хаанагүй дэмжээ. М. С. Горбачевой оруулһан энэ дурадхалые дэмжэхэ шухала гэжэ тоолоноб. Съездын зохихо документнүүдые бэлдэхэ арга тэдэнэртэ өөһэдтэнь олгохын тула делегадуудай һунгалтые эртээнһээ үнгэргэбэл, таарамжатай гэжэ һананаб.

Аппарадые хороожо, шэнжэ шанарыень һайжаруулха, аппарадай байгууламжа болон тоое, тэрэнэй салин хүлһые өөһэдөө тодорхойлхо эрхэ партийна комитедүүдтэ олгохо хэрэгтэй гэжэ ниислэлэй партийна организациин хүтэлбэрилэгшэ мэдүүлбэ. Партиин бюджет тухай шухала бүлэг хэрэгтэй.

Партиин түбэй органуудые бүридүүлхэ дурадхалнууд тад һөөргэ, зүрилдөөтэй байна. Хэрбээ съезднүүдэй хоорондохи үе соо ниитэ партийна конференцинүүдые үнгэргэхөөр дурадхагдаа гээшэ һаань, демократида зүрюу нэмэлтэ һунгалта үнгэргэһэнэй хэрэгтэй юм гү? Юундэ бусад союзна республикануудай нүхэднай РСФСР-эй коммунистнуудта дээдэ хүтэлбэрилхы зургаание һунгана гээшэб гэжэ ойлгуулхын аргагүй.

Юрэдөөл, урдынхида адли энэ документ аппарадай кабинедүүд соо мүндэлөө. ЦК-гай комиссинуудай заседанинууд дээрэ Платформо уридшалан зүбшэн хэлсэгдээгүй байгаа. Партийна ниитын олон мянган дурадхалнуудые хараада абажа, тодо хараа бодолнуудые бэелүүлхын орондо тэрээн соо юрэнхы зорилгонууд табигдана. Тэдэниие шиидхэлгэ тодорхой бэшэ болзороор хойшолуулагдана.

Хайшаа дабшажа ябанабибди гэжэ арад зон һанаагаа зобоно. Ажалшан хүнэй социальна талаараа хамгаалагданги байлгын хэрэгтэ буултануудые хэжэ болохогүй. Манай Платформо дотор хүниие хүнэй дарлан мүлжэлгэһөө гаргалгые бүри тодорхойгоор элирхэйлэгдэхэ ёһотой. Документ соо хүдэлмэришэн ангиин аша туһа ёһотой һайнаар харуулагданагүй. Эдэнэр партиин хахад шахуу хубинь болоно бшуу. Мүнөө парти дотор олон хэлбэрилнүүдэй бии байһые тоонгүй байжа болохогүй. Тиимэһээ шэнэдхэгдэжэ байһан партиин үзэл сурталай үндэһэ һуурииие тодорхойлхо гээшэ гол һуури болоно. Политическэ олон ондоо һанал бодол шухала удхатай. һаймһаран билдагуушалжа байха саг үнгэрөө. Үзэл сурталай талаар нэгэдэлээ алдахадаа, парти саашанхи хараа бодолоо алдана гээшэ.

һүүлэй һаранудай үйлэ хэрэгүүд ажал ябуулгаяа эршэдхэхэ эрилтэ табина гэжэ үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө мэдүүлээ. Бидэ эдэбхитэй ажал ябуулгын парти байха ёһотойбди. Хубилалтануудые хүлеэжэ байха бэшэ, харин тэдэниие бэелүүлхэ хэрэгтэй.

Парти тухай асуудалнууд хаа хаанагүй зүбшэн хэлсэгдэнэ, тэрэнэй ямар байха тухай олон ондоо һанамжанууд хэлэгдэнэ. Юрэдөө КПСС байха гээшэ гү гэһэн асуудал бүри нэтэрүүгээр, шангаар обществодо табигдана. КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидат, РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшын орлогшо **Т. Г. Иванова** иигэжэ үгэеэ эхилээ. Партиин ажал ябуулгын суртал бодолой үндэһэн һуурииие хараада абан, партида хубилган шэнэдхэлгэ үнгэргэхын орондо партиие хубилган шэнэдхэхые эрмэлзэдэг хүсэнүүд эдэбхижэнэ гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Съезддэ бэлэдхэлтэй, делегадуудые һунгалгатай ба хүтэлбэрилхы зургаануудые бүридхэлгэтэй холбоотой тодорхой асуудалнууд тушаа элдэб хараа бодолнууд хэлэгдэдэг байгаашье һаа, коммунистнууд ниитэ хараа шугамтай байха зэргэтэй. Иимэ хараа шугам бии. Бодото дээрээ хүдэлдэг, арадай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые аршалан хамгаалдаг, общество доторхи байдалда боложо байһан ехэ хубилалтануудта саг соонь таарууваар харюусадаг парти өөрынгөө нэрэ хүндые сахин үргэхэ байна. Тиимэһээ КПСС-эй ЦК-гай политическэ Платформо холын хараата гү, али стратегическэ зорилгонуудые харуулһан гансал программа байха аргагүй. Тэрэ гол түлэб тиимээр найруулагдаа. Платформо хадаа нэн түрүүшын хэрэг ябуулгануудай элсүүлхы эрхэ нүхэсэл болохо ёһотой.

Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, тэрэнэй дурадхаһан программа арад зониио нэгэдүүлгэдэ ба зохёохы ажалда шэглүүлэгдэнхэй. Хүнүүдэй ажабайдалай эрмэлзэлнүүд тэрээн соо нилээн харуулагдаа. Теэд олон миллион коммунистнуудай, бүхы арадай илангаяа ехээр хүлеэдэг зүйл документ соо дуталдана. Парти өөрынгөө программна зорилгонуудые ямар аргаар түйлаха болоноб? Шэнэ эрхэ байдалда парти яажа хүдэлхэ зэргэтэйб? Хубилган шэнэдхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаададаг һайн дуранай нэгэдэлнүүдэй ажал ябуулгада өөһэдынгөө һуурииие олохыень коммунистнуудта даалгаха. Үндэһэ һуури табижа үгэһэн хуулинуудай проектнүүдые партийна эхин организацинуудта зүбшэн хэлсэхэ бодол тус документдэ нэмэхые үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Партиин эльгээһэн арадай депутадуудта зохихо захяануудые үгэхэ тухай Платформо соо найруулхые үгэ хэлэгшэ дурадхаа. Зүбшэн хэлсэгдэжэ байгаа Платформо соо найруулагдаһан гол ёһонуудые хараада абан, СССР-эй Конституциин «Политическэ байгуулалта» гэһэн нэгэдэхи бүлэгэй вариант зохёохо даабари үгэжэ болохо байгаа.

Россиин Федерациин коммунистнуудай шиидхэхэ асуудалнууд тэрэнэй хэлэһэн үгэ соо горитой һуури эзэлээ. Үндэһэ һууригүй дээрэһээ КПСС-эй соносхоһон ба бодото дээрээ бэелүүлэгдэжэ байһан демократическа гол ёһонуудые республикын коммунистнуудай бэелүүлхэнь мүнөө дээрээ хүшэр. Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, КПСС-эй ЦК-гай Россиин бюрое һунгалгын процедура Центральна Комитедэй нэрэ хүндые үргөөгүй, харин гол шухалань гэхэдэ, тус бюро партийна ажабайдалда үзүүлдэг нүлөөгөөрөө союзна республикануудай Компартинуудай ЦК-нуудтай адли болохо аргатай гэжэ найдахань хэсүү. Энэ асуудалай хэды орёо хүшэр байһыень ойлгоноб гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Тэрэнэй һанамжаар, коммунистнуудтай һайса зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй. Съездые үнгэргэхэ болзорһоо дулдыдангүй тэрэнэй болохоһоо урид КПСС-эй Россиин конференци үнгэргэжэ, хойшолуулашагүй бусад асуудалнуудай тоодо энэ асуудалые зүбшэн хэлсэхые тэрэ дурадхаба.

Манай республикада Белоруссиин Компарти, республиканска партийна организаци гэһэн синонимуудые ходо хэрэглэдэгбди,— гэжэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **Е. Е. Соколов** хэлэбэ. Ажабайдалда энээниие тайлбарилжа болохо. Политикын талаар бодоходо, эдэ ойлгосонууд даншье адли удхатай бэшэ. Республиканска партийна организацида бэшэ, харин имагтал Белоруссиин Компартида шэнэ эрхэ уялга хэрэгтэй юм. Энэмнай республикын коммунистнуудта шэнэ шэнжэ шанар олгохо, тэдэнэр юрэ гүйсэдхэгшэд бэшэ, харин эдэбхи үүсхэл гаргагшад, политика зохёогшод болохо байна. Тиихэдээ эмхидхэлэй-байгууламжын, кадрова, финансын асуудалнуудые шиидхэхэһээ эхилээд политическэ программна документнүүдые баталан абаха эрхэ хүрэтэр айхабтар ехэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд республикын Компартида олгогдохо зэргэтэй.

Белоруссиин Компартида өөрын программа хэрэггүй, юуб гэбэл, тэрэ КПСС-эй программые дабтаха болохо гэжэ зарим хүнүүд баталдаг. Тиимэ, гол шухала асуудалнуудаар алгасаанууд байха ёһогүй. Республикануудай Компартинуудай бэеэ даанхай байха гээшые би дэмжэнэб. Харин тэдэнэй амяарлагдаха ябадалые, КПСС-тэхи федеральна байдалые би буруушааха байнаб.

Гэхэтэй хамта ямар нэгэн республикын хүгжэлтын национально-түүхын, политическэ, социально-экономическа ба бусад онсо илгаануудые хараада абахагүй гээшэмнай ёһотойл албан хойрог централизм гээшэ болоно. Платформын проект соо иигэжэ бэшэхые үгэ хэлэгшэ дурадхаба: «Республикануудай Компартинууд өөһэдын программатай, мүн тэрэшэлэн политическэ бусад документнүүдтэй байха аргатай». Тэрэнэй һанамжаар, Устав ороной бүхы коммунистнуудта ниитэ нэгэн байха ёһотой.

Диалектикын ёһоор хүгжэдэг, эршэ түгэлдэр, өөрөө өөрыгөө шэнэлжэ байдаг организаци болгохо арга партида олгохо шэглэлнүүд Платформын проект соо яһала үргэнөөр харуулагданхай. Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, зарим зүйлнүүд тодо бэшэ байна. Тобшолон хэлэбэл, дээдын партийна зургаануудай ажал ябуулгада бодото дээрэнь нүлөөлхэ арга партийна эхин организацинуудта олгохо дүримүүд ба процедуранууд тухай юрэнхыгөөр хэлэгдэнэ. Коммунистнуудай үрэ түгэсөөр зүбшэн хэлсэхын тула эдэ зүйлнүүдые тодорхойгоор найруулха хэрэгтэй.

Ямар юумэн хараада абтана гээшэб? Манда ниитэ нэгэн дура хүсэл ба хэрэг ябуулганнуудай илангаяа ехээр хэрэгтэй болоод байхада, дээдын партийна зургаануудай шиидхэбэринүүдые доодын зургаанууд заатагүй дүүргэдэг гэһэн демократическа централизмын ёһо гүримһаа арсажа болохо аал? Гэхэтэй хамта энэ гүрим шангаар бэелүүлэгдэдэг зандаа. Олонхи партийна эхин организацинуудай партийна комитедүүдэй шиидхэбэринүүдые «баталха» арга оньһо парти доторой ажабайдалда нэбтэрүүлжэ, энээнһээ зайлажа болохо. Тиигэбэл эхин организацинууд партиин политикые зохёолгодо бүри эдэбхитэйгээр ба сэхэ хабаадаха бшуу. Партиин түлөөлэлгэтэ зургаануудай — съезднүүд болон конференцинүүдэй шиидхэбэринүүдтэ иимэ гүрим хэрэглэгдэхэ зэргэгүй ааб даа. Бүхы шатын зургаануудай «баталалгада» табигдаха асуудалнуудые эртээнһээ тодоор хэлсэхэ шухала.

Нюуса далдагүй оршон байдал байгуулха, партийна шиидхэбэринүүдые абалгада коммунист бүхэнэй хабаадаха арга боломжо үргэдхэхэ зорилгын табигдажа байхада политическэ организаци болохо партиин ниитэ нэгэн байлга тухай асуудал зүблэхэ зүйлдэ табигдаха болоно.

Журам шангадхангүй, партиин ниитэ нэгэн байлгые түйлажа болохогүй гэжэ үгэ хэлэгшэ үргэлжэлүүлбэ. Партида журам сахигдадаггүй һаа, энэмнай парти бэшэ болоно гэжэ Ленинэй хэлэһэн бодолые бидэ ходо дабтаха зэргэтэйбди. Энээн тухай КПСС-эй ЦК-гай Платформо соошье һануулаа һаа, үлүү болохогүй.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ бидэ бултадаа хубилнабди, һуранабди. Теэд нэгэл янзын, ходо дабтагдадаг юумые эбдэхэ, шэнэ хандасанууд болон шиидхэбэринүүдые бэдэрхэ гээшэ бүхы юумые һандаргаха гэһэн удхатай бэшэ ха юм. Аппарадгүй партийна комитедүүд хэрэгтэй, саг үргэлжэ хүдэлдэг зургаануудай эрхэ уялгануудые тэдээндэ олгохо шухала гэжэ хэблэлдэ уншахадаа, радиогоор шагнахадаа, иигэжэ бододогби. Теэд гайтайхан асуудалнууд гаража ерэнэ. Энэнь хамтаараа хүдэлхэ ябадалые хизаарлаха бэшэ гү? Райкомдо гү, али горкомдо түлөөлэгшэдөө эльгээһэн коммунистнууд өөһэдынгөө һанамжануудые дүүрэнээр хэлэхэ аргагүй болохо бэшэ аал? һайса бодожо үзэгдөөгүй шиидхэбэринүүд абтаха болохо бэшэ гү? Илангаяа доодо шатын һунгагдадаг зургаануудай гэшүүдтэ мэргэжэлтэдэй эрхэ уялгануудые олголго, партийна олониитын дунда тэдэнэй байхагүй ябадал КПСС-эй болон арад зоной хоорондохи холбооe һуладуулха бэшэ гү?

Платформо гээшэмнай политическэ документ мүн. Үмсын зөөри тухай бодол тэрээн соо бии. Тэрэниие бүри һайнаар тодорхойлхо хэрэгтэй. «Обществодо ехыень үгөөд, өөртөө багыень абаха» гэһэн үзэлтэйгөөр манай хүнүүд хэдэн арбаад жэл соо хүмүүжүүлэгдээ. Социализмын арга боломжые дүүрэнээр элирүүлхын тула ямар янзын ямар тэнсүүритэй зөөритэй байхаб гэжэ тэдэнэр шиидхэнэ бэзэ.

Засаггүйгөөр демократи үргэдхэлгэ гээд зарим публицистнууд орон доторхи байдалые нэрлэдэг. Үнгэрүүлнэ гээшэ ааб даа. Теэд иигэжэ тодорхойлхо ямаршье үндэһэ баримта үгы гэжэ хэлэхэгүй бшууш. Гүрим журамай улам муудалгаһаа, нацинууд хоорондын хёмороо зүришэлдөөнүүдһээ хүнүүд эсээ, ямаршье зэмэгүй хүнүүдэй шуһан адхарна. Гансашье зарим предприятинууд бэшэ, харин бүхэли регионууд хэдэн долоон хоногоор, һараар хүдэлнэгүй.

Иимэ байдалай тохёолдоод байхада түбэй засагые эрид шууд шангадхаха эрилтэ табигдана.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ, КПСС-эй ЦК-гай Генеральна Секретарь арад зоной, партиин үмэнэ айхабтар ехэ харюусалгатай ааб даа. Теэд энэ харюусалгадань тэрэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд таарана гү? Гүрэниие толгойлогшо, хүтэлбэрилхы партиин ударидагша Хубилган шэнэдхэлгын, совет арадай аша туһада шухала хэрэгтэй болоо һаань, демократическа институдуудай байгуулгада харша бэшээр засаг хэрэглэхэ арга олгохо этигэмжэ түлөөлэлгэнүүд гүрэнэй толгойлогшодо, хүтэлбэрилхы партиин ударидагшада олгохо тухай хэлэгдэнэ.

Пленумэй хүдэлмэридэ бүлэг нүүрһэшэдэй хабаадажа байһан ушар демократиие нэбтэрүүлгын замаар урагшаа дабшалтын шэнжэ гээшэ гэжэ үйлэдбэриин Донецкэ областиин «Артемуголь» нэгэдэлэй «Кочегарка» гэжэ шахтын тэһэлэгшэ-мастер **К. Г. Фесенко** нэрлэбэ.

Хубилган шэнэдхэлгэ шухала хэрэгтэй байһан байна гэжэ тэрэ үргэлжэлүүлбэ, энээниие мүнөө хүн бүхэн ойлгоно. Тэрэниие парти дурадхаһан байгаа. Яахадаа мүнөөдэр парти ямар бэ даа нэгэ ойлгохоор бэшэ байдалда ороод байна гээшэб, юун болобо гээшэб гэжэ шэнжэлхэ шухала.

Документтэй бидэ танилсаабди, харин тэрэнэй зарим хубинуудынь һэжэг түрүүлнэ. Жэшээнь, экономикодо эрид шанга хэмжээ абаха тухай. Эрид шанга хэмжээнүүд нэн түрүүн мэдээсэлгые үргэдхэлгэдэ, демократиие хүгжөөлгэдэ абтаха зэргэтэй гэжэ хүдэлмэришэд тоолоно. Харин бидэ хуулиёһын тодорхой үндэһэ һууригүй аад, хэрэгтэй онол аргануудгүйгөөр экономикодоо нэгэ хажууһаань нүгөөдэдэнь халба һүрэжэ эхилээбди. Урдань нэгэ газарһаа мэдэгдээд байдаг ушар мүнөө экономикодо хэрэгтэй бэшэ, дэлгүүр тээшэ дабшахадаа ямар нэгэ хуулигүй байбабди, тэрэмнай бодото дээрээ дээрмэдэлгэдэ адли болоо. Арад зондо хэрэгтэй эд бараан тухай хэлсэнэбди, гэхэтэйгээ хамта үндэһэ һуури болодог һалбаринуудта анхаралаа хандуулнагүйбди. Академигүүдэй шэнэ дурадхалнууд нүүрһэнэй промышленностиие хосорхо түйлдэнь хүргөө.

Буһалгааша нүүрһэшэд хомхой хобдог хүнүүд гэжэ хэлэжэ болохогүй, харин буһалгаанууд экономикые һандаргаба ха юм. Имагтал тэдэнэй аша туһаар хубилган шэнэдхэлгэ эхин үндэһэнһөө бодожо эхилээ, хэрбээ тэрэнэй үндэһэн бэхижээ һаа, хубилган шэнэдхэлгэ саашаа дабшаха. Хаанаһаа иимэ хуушарһан онол арга абтааб? Буһалгаануудые һэргылжэ болохоор һэн. Харин М. С. Горбачевой ерэхэдэ, үнэн зүб байдал нюухын тула нютагай аппарадайхид бүхы юумэ хээ, хүнүүдые тэрээнтэй хөөрэлдэхыень бэлдээ. Хэрбээ тиихэдэ бүхы юумэ үнэн зүбөөр хэлэжэ, хэмжээнүүдые абаа һаань, буһалгаанудшье болоогүй байжа магад һэн.

Мүнөө Конституциин 6-дахи статья тушаа олон үгэ зугаа гарадаг гээд нүүрһэшэн хэлэбэ. Общество дотор онсо эрхэнүүд партида бэшэ, харин тэрэнэй аппарадта үгтэһэн гэжэ энээниие ойлгохо хэрэгтэй. Би жиирэй коммунистби, намда хүтэлбэрилхы ямаршье үүргэ үгы. Тэрэнь аппарадта үгтэнхэй, тэрэнэй хуушарһан үзэл баримталдаг хубиинь гэмээр хубилган шэнэдхэлгэ урагшаа дабшанагүй. Зүгөөр мүнөө хубилган шэнэдхэлгын дороһоо эхилжэ, дээгүүр абтаһан шиидхэбэринүүдээр батадхагдахада, тэрэ эршэтэй түргэнөөр урагшаа дабшажа магад. Харин эдэ демократическа шэнжэтэй үзэгдэлнүүдһээ өөртэнь аюул тохёолдохонь гэжэ аппарат айна. Иигээд ерэхэдээ парти яагаад нэрэ хүндэеэ алданаб, тэрэнэй нэрэ хүндые хэн унагаанаб? Аппарат.

(Түгэсхэлынь 4-дэхи нюурта).

КПСС-эй ЦК-гай ПЛЕНУМ ДЭЭРЭ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭНҮ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 2, 3-дахи нюурнуудта).

Мүнөө һунгалтада бэлдэлгэ ябажа байна. Манай хотодо партиина зургаануудай түлөөлэгшэд худэлмэришэдтэй тэмсэхээ зурхэсэнэгүй, бусад округуудта ороно. Бидэ ажалаа хэнэбди, аппарадай эрхилдэг наада наадаха сулөө үгы, харин партиина аппарат һунгалтада бэлдэлгые хүтэлбэрилнэ, хинана. Арай шамай гэжэ бидэ өөһэдынгөө түлөөлэгшэдые ондоо округто оруулнабди. Иигэжэ нэгэ зарим округуудтань аппарадай түлөөлэгшэд, нүгөөдэдэнь худэлмэришэд дэбжүүлэгдэнэ. Эдэ, иимэ онол арганууд арад зоноор дэмжэгдэхэгүй байха.

Партаппарадые муушална гэжэ эндэ нүхэр Месяц хэлэнэ һэн. Та худөө ажахы эрхилдэг байгаат, тэд мүнөө эдеэ хоол элбэг гээшэ гү? Таниие хэн нэгэн муушална гэжэ яажа болохоб?

Ямаршье хубисхал почто, телеграф, тодорхойлон хэлэхэдэ мэдээсэдэг хэрэгсэлнүүдые буляан абалгаар эхилдэг юм гэжэ бидэнэй балшар бага наһанһаа хэлэгдэдэг һэн. Тэсд мүнөө мэдээсэл тараалга бүхыдөө партиина аппарадай гарта ха юм, тэрэниие ашаглажа һураһан байдаг. Харин бидэ нютагтаа хэрэгтэй мэдээсэл абанагүйбди.

Худэлмэришэн ангиин, таряашадай, инженерно-техническэ худэлмэрилэгшэдэй түлөөлэгшэдэй һаяхан үнгэргэһэн бүхэсоюзна зүблөөн нюусаар шахуу, олондо мэдээсэгдээгүй бэлдэгдээ гэжэ үгэ хэлэгшэ шүүмжэлһэн байна. Генеральна секретарьта аппарат шүүгдэһэн мэдээсэл дамжуулдаг, тэсд удаань хэрэгтэй шиидхэбэри абтабагүй гэжэ тэрэниие гэмнэдэг. Хизаар нютагуудта бүхы юумэн һайн байна, хубилган шэнэдхэлгэ үргэн дэлисэтэйгээр ябуулагдажа байна гэжэ хэлэхэдэнь аппарадта һайн лэ ааб даа. Тэсд бэелүүлэгдэмээр бэшэ, бодото байдалһаа таһаранги шиидхэбэринүүд абтана ха юм.

Политбюрогой болон КПСС-эй Центральна Комитедэй худэлмэридэ олониитэдэ мэдээсэлгые саашань үргэдхэхэ шухала гэжэ худэлмэришэн анги тоолоно. Демократиие үргэдхэхэ, гүнзэгырүүлхэ эрилтые нэн түрүүн парти табиһан хадаа тэрэ өөрөө эгээн түрүүн хубилган шэнэлэгдэхэ байгаа. Харин энээниие бэелүүлжэ үндэсгүй байһаниинь тэрэндэ уэүүлэгдэдэг этигэл найдалые һуларуулна. Бүхы хүтэлбэрилэгшэдые, тэдэнэй тоодо Генеральна секретариие болон Политбюрогой гэшүүдые сэхээр, партиина округуудта һунгаха хэрэгтэй. Жиирэй коммунистнууд хүтэлэгшэеэ һунган шэлэхэ шадалтай.

Манай президентдэ — бидэ тиигэжэ нэрлэдэг гээшэбди — бодото засаг бии гээшэ гү? — гээд үгэ хэлэгшэ асууна. СССР-эй арадай депутадуудые өөһэдөө һунгаабди, зүгөөр үгэ зугааһаа бэшэ юумэ хаража үрдэсгүй байнабди. Хуулинуудые абахадаа, элжээ гуримыень сахинагүй гээшэ хабди, ушар тиимэһээ бодото байдалда ёһотоор хэрэглэгдэнэгүй. Хэрбээ Михаил Сергеевичтэ ганса президентын ажал ябуулга эрхилхэ гэжэ даалгаашье һаамнай, зүйтэй үрэ гарахагүй ха, юундэб гэхэдэ, баталан абтаһан шиидхэбэринүүдые бэелүүлхэ онол арга үгы ха юм. Партиин байгууламжа хуушараа, партиина аппарат хорооо хэрэгтэй, городуудта партиин райкомуудые, областной түбүүдтэ горкомуудые усадхаха шухала.

Һаяшаг М. С. Горбачевтой хөөрэлдөөд, бидэ өөһэд өөһэдынгөө хараа бодолнуудые элирүүлээбди, хүсэл оролдолгонуудаа, элсүүлхэ шиидхэбэри абаабди. Худэлмэришэн ангиин худэлөөн ходоодо бүтэмжэтэй зорилго хараалдаг, тэрээнһээ ганса өөрынгөө даажа байһан тушаалаа алдахаяа айһан аппарат жэхыдэг.

Эрид шиидэнгээр худэлхэ, гол шухалань зүб бодомжонуудһаа тодорхой хэрэгүүдтэ шэлжэн орохо гэһэн эрилтэтэй республикын коммунистнууд һаналаа нэгэдэнги гэжэ КПСС-эй Центральна Шалгалтын комиссиин гэшүүн, Латвиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **Я. Я. Вагрис** тэмдэглэбэ. Бидэ өөһэдөөшье мүнөө болотор эдэ шухала асуудалнуудые партиин болон гүрэн түрын хүтэлбэриин үмэнэ эдэбхитэйгээр ба тодорхойгоор табидаггүй байгаабди гэжэ өөрыгөө шүүмжэлхэгээр үнэниие хэлэхэ хэрэгтэй.

Эгээн шухала ниитэ-партийна документнүүдые Москвагай кабинедүүд соо, энээндэ союзна республиканууудай компартинуудай түлөөлэгшэдые хабаадуулангүй бэлэдхэдэг заншалта болоһон турим үргэлжэлһөөр, энэ бидэниие хангана гэхын аргагүй. Жэшээнь, партиин XXVIII съездэдэ КПСС-эй ЦК-гай бэлдэһэн Платформын мүнөөдэр хэлсэгдэжэ байһан проектые бидэ эгээн түрүүн эндэ бүридхэлдэ абтахадаа харабабди. Зүгөөр тэрэниие гүнзэгыгөөр шэнжэлхэ, ухаалан бодомжолхын түлөө нилээд ехэ саг хэрэгтэй бэшуу.

Хубилган шэнэдхэлгын гол шухала зорилгонуудай дунда Совет Социалис Республикануудай Союзые үндэһөөрнь хубилгаха, бата найдамтай тогтонижоһон хэлсээнэй үндэһэн дээрэ республиканууудай бээдааһан байдалые хангаха, парти дотор өөртэнь демократи үргэдхэхэ, гүнзэгырүүлхэ, хубилган шэнэдхэхэ асуудалнуудые үгэ хэлэгшэ онсолон тэмдэглээ.

Союзай асуудалнуудта тоготоходоо, ороной зарим районуудта тохёолдоһон бодото байдал алибаа республикын Союзай бүридэлһөө гараха гурим тухай Хуулиин хэрэгтэй байһые һануулна гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Тиимэ Хуулиин хэрэгтэйл хаш. Энэ шухала асуудалые шиидхэхэдээ, хайшан гээд бидэ сугтаа, үнэн зүбөөр, сэбэр сэдьхэлтэйгээр, бүгэдын ба хүн бүхэнэй аша түһада ажаһууха ёһотойбди гэжэ Хууляар тодорхойлоголһоо эхилхэ болонобди. Тэрэнэйл удаа «һалаха», зөөриеэ хубаалха гурим тодорхойлхо гэхэ мэтэ болоно хабди. Парти өөрыгөө өөһэдөө тодорхойлхо гурим жэншэдгүй мэдэрхэтэйгээ хамта, бодото байдал сэгнэжэ, аша туһынь талые сахин хамгаалжа, амяраа боложо таараһан һалаха һэдэлгэнүүдтэй тэмсэхэ уялгатай. Нэгэ нэгэдэлбайха гэһэн дотоодын эрилтэгүйгөөр, өөһэд өөһэдтэйгөө суг байха шухала гэһэн мэдэрэлгүйгөөр демократическа хуули ёһото гүрэн түрэ байгуулхын аргагүй. КПСС-эй ЦК-гай Платформын проект дотор Союзай шэнэ гуримуудай халирхайгаар харуулагдаһаниинь харамтай. Ушар тиимэһээ Союз тухай шэнэ договор зохёожо, КПСС-эй XXVIII съездын урид батален абаха шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Үндэһэн шухала экономическа реформо тухай хэлэхэдээ, сэхэ баталагдаһан хэлсээнүүд предприятинуудай, республикануудай ба регионуудай хоорондо баталагдаһан хэлсээнүүд, ниитэ-союзна дэлгүүрые байгуулга хадаа нэгэдэлгын, манай федерациие шэнэдхэлгын ба бэхижүүлгын экономическа үндэһэн болохо юм гэжэ бүхы ендэрнүүд дээрэһээ дуулададаг гээшэбди. Тэдышье дахин республикын ба түбэй хоорондохи экономическа харилсаануудай адли бэшэ байһые хэлсэдэг байнабди. Тэсд энэмнай СССР-эй хуулинуудта тодорхойлон хэлэхэдэ, Прибалтикын республиканууудай экономическа талаар бээе дааңги байдал тухай хуулида зурюу байна. Энэ хэлэһэнээ республикада асарагдадаг шэмэтэ тэжээл хэрэглэжэ, мяха, һү үйлэдбэрилжэ, тэрэнэйнгээ түлөө үйлэдбэрилэгдэһэн продукцяараа тоосодог Латвиин жэшээ дээрэ харуулба. Энэ хэрэгтэ экономическа аша туһань өөһэд хоорондоо үгэлсэхэ продукциин хэмжээн тухай тогтонижонги, удаан болзорой хэлсээгээр хараалагдаһан байха зэргэтэй. Үгэ хэлэгшэ СССР-эй правительствые шүүмжэлһэн байна, юундэб гэхэдэ, тэрэнэй һанамжаар, СССР-эй правительство тиимэ хэлсээ баталха дурагүй, тиихэһээ байха яла түлүүлнэ, тиихэтэйгээ хамта тэжээлэй оороһоной республикада үгтэхэ хэмжээе бага болгожо, энээнһээ боложо гахайн, мяханда үгтэдэг шубуунай тоо толгой хороно гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Энээнһээ уламжалан, республика мяха, һү гүрэндэ үгэхэ түсэбөө дүүргэхэ аргагүй болохо, энэнь нэн түрүүн Ленинградта мэдэгдэхэ, харин республика болон Союзай хоорондохи холбоо харилсаан хэндэшье хэрэггүй үгэ зугаа гараха. Энэнь политическэ үнгэтэй боложо болохо: юундэб гэхэдэ Прибалтика уялгануудаа дүүргэхэ дурагүй гэлдэхэ бшуу.

Мяха, һүөөр гүрэнэй захил дүүргэлтые хангаха хэрэгтэ правительство республика хоёрой хүсэл адли байха зэргэтэй — энэ хадаа ажахы эрхилэлгын шэнэ эрхэ байдалда экономическа харилсаануудые хубилган шэнэдхэлгын тон шухала асуудал мүн. Иигэжэ бодомжолходоо, «федерацида оролсодог республиканууудай арадуудай үндэһэн аша туһаһаа ондоо аша туһа түбтэ үгы гэһэн КПСС-эй ЦК-гай платформын тезисһээ эхи абанабди.

Парти дотор гүнзэгы хубилалтануудые оруулха хэрэгые һаатуулга тэрэниие политическэ ажабайдалай хажуу талада гаргаха аюултай, политическэ хубилалтанууудай энэ шанга урасхал соо миин ганса болоһон үйлэ хэрэгүүдые тэмдэглээд байхагүй, харин шэн зоригтойгоор урагшаа хёрхоор хаража, ерээдүйдөө бэлдэһэн ушарта бата найдамтай һуурияа эээлхэ гэһэн һанамжа зүбтэй гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Олон партиин нэгэн доро байха ушар Совет Латвида теоретическэ асуудал бэшэ, бодото байдалай гэршэ болонхой гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ. Латвиин Компарти олон партиин ажал ябуулгын оршон байдалда худэлжэ байна. Засагай нютагай зургаануудые болон Латвиин ССР-эй Верховно Соведые һунгалга политическэ элдэб хүсэнүүдэй эрид шанга тэмсэлэй оршондо үнгэржэ байна. Хэрбээ бидэ демократическа хуули ёһо гүрэн түрые байгуулха гээ һаа, хэрбээ үнэн байдалда арадай засагай гурим батадхаха гээ һаа, парти өөрөө парламентын ажал ябуулгын эхин һургуули гаража, политическэ, хани харилсаанай, социальна болон национальна эблэрэлгын, хэрэг бүтэмжэтэйгөөр, сэсэн мэргэнээр ябуулха бэлиг шадабаритай болохо ёһотой гэжэ Латвиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь хэлэбэ.

Союзна республиканууудай Компартинуудай статус дээшэлүүлхэ, КПСС-эй хүтэлбэриин дээдэ зургаанууудта тэдэнэй түлөөлэгшэдэй лаб оруулагдажа, доторойнгоо ажабайдалай асуудалнуудые бээе дааңги оршондо шиидхэхэ арга хангаха гэһэн дурадхал бүримүһэн дэмжэмээр гэжэ тэрэ хэлэбэ.

Партиие демократическа шэнжэтэй болголго, тэрэниие гуманизмын болон демократическа социализмын ёһо гуримуудые баримталдаг болохо эмхи болгоходо, олон ондоо һанамжануудые сулөөтэ ёһоор хэлэхэ, өөрынгөө һанамжа хамгаалха арга олгохо эмхи болгохо гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, барилгын болон архитектурын асуудалнуудай талаар СССР-эй Верховно Соведэй Комитедэй түрүүлэгшэ **Б. Н. Ельциндэ** үгэ үгтэбэ. Мүнөө манай парти уналгын тодорхой хилэдэ хүрэнхэй байна гэжэ тэрэ нэн түрүүн тэмдэглээ. Хуушанай юумэнһээ арсажа шадахагүй, партиие демократизацилхадаа удаарһан ба эдэбхигүй байһан, өөһэдынгөө худэлмэри шэнэдхэн хубилгахаяа дурагүйдэһэн мүнөөнэйшье Центральна Комитедэй бүридэл энээндэ зэмэтэй. Удаан саг соо гансаараа засаг барижа байһан партимнай албан хойрог байгууламжа болон хубилжа, ороноо шахардуу байдалда оруулаа, олон миллион зониие үгытэй болгоо. Энээнэй түлөө харюусаха хэрэгтэй. Партиин Центральна Комитедэй бүридэл харюусаха, Политбюрогой гэшүүд харюусаха, энээнһээ урдахи мэтэ гансал эгээл ехэ ударидагша харюусаха бэшэ, харин худэлмэриин ямар нэгэ участогай түлөө харюусалгатай Политбюрогой гэшүүн бүхэн харюусаха зэргэтэй.

Партимнай нүлөөн болон нэрэ хүндэеэ улам ехээр гээжэ байна гэжэ мүнөөдэр хэлэгдээ. Энээниие тогтоохо һүүлшын арга боломжо үлэнхэй гээшэ ха. Демократическа шэнэ үндэһэ һуури дээрэ партиие үнэхөөрөө үндэһөөрнь хубилгаха хэрэгтэй. Шэнэ платформын проект (манай анхарала оройтожо табигдаа) хуушанайхаар табигдаа, ямаршье шэнэ юумэн үгы гэжэ сэхэ хэлэхын аргагүй. Шэнэ юумэн бии, зарим хандасанууд түрүү үзэл бодолтой байна. Зүгөөр юрэнхы дээрэнь абаад харахада, тэрэниие хоёр гар, зүүн болон баруун гарнууд бэшээ ха гээд һанахаар байна. Тиигэжэ тэдэнэрые эбтэй болгохо, али нэгэндэнь буулта хэхэ һэдэлгэнүүд ходо хэгдэжэ байгаа гү гээд бодохоор.

Өөрынгөө хубиин һанамжануудта болон байгша оной январь соо үнгэргэгдэһэн партогранизацинуудай ба партиина клубуудай Бүхэсоюзна конференциин декларацида үндэһэлжэ, үгэ хэлэгшэ хэдэн дурадхалнуудые оруулба.

Нэгэдэхеэр. Демократическа централизмын ёһо гуримһаа арсажа, партида бодото олон ондоо һанамжануудтай байлгые, үсөөн зоной эрхэнүүдэй лаб хангагдалгые, һанамжануудай сулөөгөөр хэлэгдэдэг байлгые, партиин гэшүүнэй өөрынгөө һанамжые, хүнэй политическэ эрхэнүүд болон сулөөнүүдые батаар хамгаалхые лаб хангаһан бүгэдэ демократическа ёһо гуримуудаар һэлгэхэ.

Хоёрдохёор. Засаг барилгын зэбсэг болодог аппарадһаа арсаха, һунгагдамал зургаануудай болон партиина эхин организацинуудай секретарьнарай соведүүдые хүсэ хэрэглэжэ, партида өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын демократическа ёһо гуримуудые хэрэглэдэг болохо.

Гурбадахяар. Нэгэ партиина байгууламжа хамгаалдаг партиһаа олон партиина байгууламжа байжа болохо гээд тоолодог партида, партинууд болон ниитын эмхинүүд тухай хуулиин үндэһэн дээрэ ажал ябуулгаяа эрхилхээр бэлэн партида удаа дараалан орохо. Эгээл дээдын зургаан—Арадай депутадуудай съезд болоно. Тиимэһээ бусадшье партинууд мэтээр хуули ёһоор тэрэнэй урда КПСС тоосодог байха зэргэтэй.

Дүрбэдэхеэр. Еһын тэдысэ нэгэн һаналтай байха ёһо гуримһаа арсажа, элдэб олон һанамжануудые, урасхалнуудые, платформонуудые болон гэшүүдэйнгээ тоогой зэргээр съездүүдтэ болон партиин һунгагдамал зургаанууудта түлөөлэгдэдэг бээе дааһан фракцинуудые бүрүүшаахаяа болихо.

Табадахяар. Хуули һанамжалан дурадхалгын талаар эдэбхи үүсхэл гаргангаа, СССР-эй Конституциин 6-дахи статьяһаа КПСС-эй ЦК өөрөө арсана гээд эли тодоор мэдүүлхэ.

Зургаадахяар. Нютагай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудые бии болгохынгоо хажуугаар хараалһан зорилгоһоонь уламжалан, ажал ябуулгын болон нютагай ёһо гуримуудые хараада абан, коммунистнуудай нэгэдэлнүүдые парти дотор бии болгодог байха.

Долоодохёор. Съездэдэ, конференцидэ, нютагай болон түбэй зургаанууудта һунгалтануудд, хүтэлбэрилэгшэдые, тэрэ тоодо партиин дээдын зургаанууудай хүтэлбэрилэгшэдые һунгалга, партийно-территориальна округуудһаа эхин организацинуудһаа олон зоной дундаһаа адли тэгшэ эрхэтэйгээр, сэхээр, нюусаар шэлэжэ һунгаха.

Наймадахяар. Олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг, партиина хэрэгсэлнүүдые съездын гү, али партиина конференциин мэдэлдэ үгэхэ. Газетын, журналай, телевидениин редакциин ахамад редакторые тушаалдань үлөөхэ гү, али үгы гү гэһэн асуудалай партиина комитедүүдэй секретарьнарай үгэһөө дулдыдаха ябадал оройдоо таарахагүй байна. Номенклатураһаа, элитарностьһаа арсаха, нютагай Соведүүдэй гү, али арадай депутадуудай съездын зиндаагай хүтэлбэрилэгшэдые һунгалгын гү, али томилолгын асуудалнуудта оролсохогүй. Ямар нэгэ хүнгэлэлтэ абахаһаа арсаха.

Юһэдэхеэр. Партийна бюджедые дороһоо дээшэ абтаһан шиидхэбэринүүдээр бии болгохо болон гаргашалха, бүхы гаргашанууудые партиина эхин организацинуудай зүгһөө наринаар хинан шалгаха. Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор гэшүүнэй түлбэриин хэмжээе багаболгохо, тэрэнэй ехэнхи хубиие партиина эхин организацинуудта үлөөдэг болохо хэрэгтэй.

Арбадахяар. Гүрэниие болон мүн КПСС-ые унитарна ёһо гуримаар байгуулгаһаа арсажа, арадуудай һайн дуранай нэгэдэл, республикануудай компартинуудай, тэрэ тоодо КПСС-эй ЦК-гай Россин бюрое үгы болгожо, Россин компартиин һайн дуранай нэгэдэл болгохо шухала. ЦК-гай мүнөөнэй бүридэл 4—5 жэлээр хожомдоһон үнэхөөрөө демократическа, залан шууд шэнэдхэлгэ парти дотор хэжэ, тэрэнэй Платформые шэнээр хаража үзөөд, һунгалтануудые болон съезд үнгэргэжэ шадахагүй гээшэ ха гээд тооложо байһан тухайгаа үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Бээе барижа ядалгын үйлэ хэрэг, этигэл найдалай уналта эхилээ, тиимэһээ тэрэниие намар болотор мүнөөнэйнь хэмжээндэ барижа байха гээшэ хүшэр болонхой. Май-июнь һарануудта партиин съезд үнгэргэхэ дурадхалые тэрэ дэмжэбэ. Тиигэхын тулада эхин организацинуудай түлөөлэлгын үндэһэн дээрэ XXVIII съезд бэлдэхэ эмхидхэлэй комитет бии болгожо, энэ сагта съезд үнгэргэхэ, тиихэдээ парти дотор, политикада, үзэл сурталда, обществодо тогтоһон шахардуу байдалые зүбшэн хэлсэхэ болон партиие шэнэдхэлгын хубилгагдаһан Платформо батален абаха.

КПСС-эй Северо-Осетинскэ обкомой нэгэдэхи секретарь **А. С. Дзасоховой** һанамжаар үгэ булялдаанда үргэн харгы М. С. Горбачевой элидхэл нээжэ, партиие өөрыень хойшолуулжа байнгүй, шанарай талаар шэнэдхэхэ эхилхэ хэрэгтэй гэһэн бодол түрүүлнэ. Тиимэһээ үлүү гарамаар һурдэнгүйгөөр тон һайнаар хаража, бодожо үзөөд, энэ шэнэдхэлгын түлөө тэмсэлэй шатануудые болон политическэ зорилгонуудые тодорхойлхо шухала. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, Платформын проект соо оруулагдаһан энэ үеые дамжан оролгын үе саг гээд тоолохо гэһэн дурадхалые тэрэ дэмжэхэдээ, КПСС-эй шэнэ Программа зохёохо стратегическэ талаһаа айхабтар ехэ болон шухала зорилго урдамнай табигдана гээд хараада абажа байнаһаа, тэрэ онсолон тэмдэглэбэ.

Хэрбээ бидэнэрэй хурсаар шүүмжэлхэ, шанга эрилтэ табиха эрхэ байдал манай зэргэнүүдтэ заабол үлөөгөөд, хэншьеб КПСС-эй үүргые бүрүүгаар сэгнэнэ, үлүү гарамаар үргэнэ гээд муугаар һэжэглэхэ ябадалһаа сулөө моральнооюун ухаан- бодолой оршон байдал партиин бүхы хубинуудта бии болгохо ябадалда һайнаар нүлөөлөө һаамнай, дээрэ дурдагдаһан зорилгонуудые бэелүүлхэ ябадалдамнай ехэ амжалта түйлагдаха байгаа. Нютагуудта партиин болон партиина комитедүүдэй нэрэ хүндын бууралха ябадалай бодото шалтагаануудые иигэжэ ойлгохо аргатай байнабди.

Парти доторой ажабайдалые тааралдуулгын тон хэрэгтэй түхэл маяг гээд демократическа централизмые шэнээр тоолохо ябадал парти доторшье, олониитын дундашье ехэ һонирхол үүсхэхэ байха. Ленинэй һүүлдэ — энээниие мүнөөдэр онсолон тэмдэглэхэ шухала— энэ ёһо гурим бүдүүлигээр хазагайруулагдаа, тиигэжэ өөртөө харша юумэн болоо гэжэ шүүмжэлхэ ябадал мүнөө үзэгдэнэ ха юм.

Партиин түүхэдэ урдань ушарһан хоорондоо үгэеэ ойлголсон хөөрэлдэхэ, бэе бэедээ тэсэбэритэйгээр хандаха, ондоогоор бодомжолголгые, ондоогоор һаналгые тэсэбэритэйгээр үгтаха, демократическа ёһоор эмхидхэгдэһэн ямаршье партида хэрэгтэй шэнжэ шанар болохо харша хүсэнүүдтэй харилсаха ябадалай үзэгдэдэг байһан үе сагта Платформын проект бидэнэрые бусаана гээд үгэ хэлэгшэ тоолоно.

Коммунис үзэл бодолнуудай бууража болон һонирхол татахаяа болижо байһан тухай үгэ хэлэгшэ һанаагаа зобонгёор хэлэбэ. Тиимэһээ социальна дэбжэлтын мүнөө сагай бодомжо зохёохо хэрэгтэ партиин бүхы интеллектые элсүүлэн хабаадуулха гээшэ мүнөөдэр шухала болонхой. Онсолходо, хоёр зуун жэлнүүдэй уулзадха дээрэ гү, али Октябриин һүүлдэ коммунистнуудай марксистскэ үзэл сурталые политическэ хурса үгэ буляалдаанай оршон байдалда ойлгожо абаха гээшэнь хэды ехэ удха шанартай байгаашье һаань, мүнөөдэр мүн лэ горитой удха шанартай байна. Партиие шэнэдхэн хубилгаха гээшэ гансашье эмхидхэлэй-байгууламжын талаар абтаһан хэмжээн бэшэ, харин мэдэсынгээ нөөсые мүнөө сагтай тааралдуулгын үйлэ хэрэг болоно гэжэ обкомой нэгэдэхи секретарь тооолоно. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, хүтэлбэрилхы кадрнуудые һургалгын албан зургаанай, корпоративна байгууламжаһаа болон түхэл маягуудһаа арсая гээд тэрэ уряалба. Засагай дээдын зургаание толгойлогшын эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэй холбоотой нэгэ асуудалда үгэ хэлэгшэ анхарал хандуулаа. Социалис общество доторхи байдалые тааруу зохид болгохо ябадалтай холбон, демократическа үйлэ хэрэг гүйсэдөөр хангахын тулада гүрэнэй засагай толгойлогшын конституционно эрхэнүүдые улам үргэдхэхэ эрилтэ ажабайдал табина гээд үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ.

Национальна политика болон Платформын проект соохи энэ асуудалда зорюулагдаһан бүлэг тухай хэлэхэдээ, энэ тон шухала һалбарида партиин гаргаһан һанаашалгануудһаа болон ажал ябуулгын залан шууд байлгаһаа шэнэдхэн хубилгалгын хуби заяан айхабтар ехээр дулдыдана гэжэ Хойто-Осетиин партиина организациие хүтэлбэрилэгшэ тэмдэглэбэ. Боложо байһан юумэн тухай олондо мэдээсэлгын, демократиин оршон байдалда нацинууд хоорондын зүришэлдөөнүүдые һүжэрөөхэ, урданьшье, мүнөөшье ушаржа байһан бэрхэшээлнүүдые хэрэглэхэ һэдэлгэ гаргаһан бүхы хүсэнүүдтэ залан шууд сэгнэлтэ үгэхэ шухала.

Нацинууд хоорондын харилсаануудые байгуулгые тааралдуулга нэгэ талын шэнжэтэй байдаггүй гээд ажабайдал харуулһан байна. Нацинуудай саашанхи хуби заяагаа өөһэдөө мэдээд шиидхэхэ эрхэтэй байһан тухай хэлэгдэһэн бүлэгые үгэ хэлэгшэ дэмжээд, автономито байгууламжанууд тухай заабаринууд юрэнхы удхатай байна гэжэ мэдүүлбэ.

Партиие нэгэдүүлгэдэ нүлөөлхэ, шэнэдхэн хубилгалгын хэрэгые хүтэлбэрилхэ арга боломжонуудыень үргэдхэхэ, бэедээ найдалыень батадхахада нүлөөлэн туһалһан ажал ябуулганууудай программа мүнөөдэр боложо байһан Пленум дурадхаха ёһотой гэжэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, партиин Киевэй обкомой нэгэдэхи секретарь **Г. И. Ревенко** хэлэбэ.

Социалис үзэл бодол бодото дээрэнь бэелүүлгын замуудые залан шуудаар бэдэрэлгын үе сагта социализмын шэнэ түхэл маягай үндэһэлхы шэнжэнүүдые харуулһан, эрдэм мэдэсэдэ бата найдамтайгаар үндэһэлһэн ойлгосо үгэхэ хэрэгтэй болоод байна гээд үгэ хэлэгшэ саашадаа мэдүүлбэ. Энээнгүйгөөр коммунистнууд болон партиина бэшэ зон политическэ хараа шугамаа алдана. Тиимэһээ мүнөөнэй дэлхэй дээрэ гол һуури эзэлжэ байһан социалис бодомжонуудые программна документ соогоо оруулха, сэгнэлтэ үгэхэ хэрэгтэй гээшэ ха.

Политическэ байгууламжын реформын улам гүнзэгыржэ байһан оршон байдалда партиин эээлхэ һуури тухай хэлэхэдээ, мүнөөшье партиие тойруулаад улам һүжэрөөгдэжэ байһан политическэ ябуулганууудай шалтагаан болоһон Конституциин 6-дахи статьяда хандасаяа КПСС-эй ЦК-гай Платформо соо тон эли тодоор харуулха дурадхал үгэ хэлэгшэ оруулба. Юуб гэхэдэ, Үндэһэн Хуулиин хүсөөр парти өөрынгөө засаг соносхон байха эрхэгүй гэнэ ха юм. Съездын политическэ документнүүдые зохёожо байхадаа, шэнэ Хуулинуудай проектнүүдтэй, нэн түрүүн СССР-тэхи Зөөри тухай, Газар тухай, мүн ерээдүйдэ зохёогдохо Федераци тухай Хуулиин проектнүүдтэй тэдэниие сэхэ холбохо хэрэгтэй гээд һанагдана. Тэдэнэртэ хандасаяа, концептуальна аргааршье һаань, Центральна Комитет заабол хэлэхэ ёһотой бшуу.

Хүсэ шадал ехэтэй Соведүүдые бүридүүлгые бүхы партиин худэлмэриин тон шухала шэглэл гээд онсолон амяарлаха шухала. Харин мүнөө манай партида худэлмэриин шэнэ түхэл маягуудай үсөөн байһаниинь, бидэнэрэй хуушарһан юумэнһээ һалаха дурагүй байһамнай, тактикымнай нугархай бэшэнь мүнөөдэр элеэр хараг-

---

Уншагша асуудал табина

ТУҺАЛАМЖА ХҮЛЕЭНЭБДИ

Манай Пионернүүдэй байшанда найман кружок худэлдэг. Хэрэнэй дунда һургуулиин, интернат һургуулиин һурагшад эдэ кружогуудта ябадаг. «Сувенир», «Хозяюшка», Эдир натуралистнуудай, «Фотодело», кружогуудые З. Н. Базарова, Т. А. Блинова, Г. Н. Малзурова, К. Ш. Байшникова гэгшэд хүтэлбэрилнэ. Зүжэг нааданда дуратайшуулые хүүхэлдэйн театрай кружогто З. Б. Манжуева һургадаг. Тээсгэн, шэнэ жэлэй һайндэрэй үедэ, театрнай тосхоной хүүгэдтэ дүрбэн зүжэг наада харуулаа.

Һурагшадай үбэлэй амаралтын үе тухай бүри тодорхойгоор бэшэхээр ха. Пионернүүдэй байшангай худэлмэрилэгшэд урда тээнь бэлэдхэлэй горитой худэлмэри ябуулаа юм. Тиигэжэ түрүүшынхеэ амаралтын үедэ эндэ үдэрэй лагерь нээгдэжэ, үхибүүдтэ, түрэлхидтэ ехэ һайшаагдаба. Арбан үдэрэй туршада Хэрэнэй һургуулиин табин һурагшад дуратай кружогуудтаа ябажа, мүлһэн елүүр дээрэ наадажа, пионернүүдэй байшанда үнгэргэгдэһэн бүхы хэмжээ ябуулганууудта хабаадалсажа жаргаба. Лагерьта амарагшадай эдеэ хоолдо районой арадай эрдэм һуралсалай таһаг 600 түхэриг гаргашалһан, мүн түрэлхид багахан түлбэри оруулһан байна.

Мүн лэ январиин эхеэр районой бүхы һургуулинуудай эдэбхитэдтэ зорюулагдаһан ээлжээтэ бал-маскарад үнгэргэгдөө. Иимэ һайндэртэ үхибүүд дуратайгаар сугларжа, һубэлгэн хурсаяа харуулдаг, дүршэл шадабаряа хубаалдадаг заншалтай агша.

Манай худэлмэрилэгшэд районойнгоо экологическа байдалда тон ехэ анхарал хандуулдаг. Үхибүүдые бүри эхин һургуулиһаа нютагайнгаа байгаалитай һайнаар танилсуулха, баялигуудыень гамнажа, сэгнэжэ һургаха зорилго урдаа табинабди. Аяншалгын талаар байшангай методист А. Н. Молоров аяншалагшадай кружогой гэшүүдтэй хамта «Түнхэнэй экологическа зүргэ» гэһэн темээр горитой худэлмэри ябуулна.

Үбэлэй амаралтын үедэ Баргажанай-Адагай һургуулиин эдир аяншалагшад манда айлшалаа. Хоёр районой эдир аяншалагшад хамтаржа, Саяан хадын орьёлнуудай дундуур гараһан зүргөөр аяншалаа. Манай кружогойхид суглуулһан материал, фоторепортажнуудаа эмхилжэ байна.

Байгша оной сентябриин 1-дэ манай пионернүүдэй байшангай үндэһэ һуури дээрэ аяншалагшадай станци нээхээр хараалагдана. Саашадаашье Түнхэнэй болон республикын бусад районуудай эдир аяншалагшадай харилсаан үргэдэжэ, түрэл нютагаймнай түүхэ улам һайнаар шэнжэлэгдэхэ ёһотой.

Үнгэрэгшэ жэлэй сентябрь һарада районно Соведэй сесси Түнхэнэй районой газар дээрэ национальна парк байгуулха тухай тогтоол абаа һэн.

Һүүлшын жэлнүүдтэ һулаар хүмүүжүүлэгдэһэн журам эбдэдэг үхибүүд Хэрэндэ олон болошоо. Тэдээндэ, мүн бусадшье дуратайшуулда зорюулагдажа, Хэрэнэй һургуулиин физкультурын багша В. Г. Поповой хүтэлбэри доро пионернүүдэй байшанда үдэшэндөө самбо барилдаагаар хэшээлнүүд болоно. В. Д. Сухеевэй кружогто эдир уран гартан техническэ элдэб модельнүүдые дархална. Тээ нэгэ заа дулаархада, «Эдир мотоциклист» гэһэн кружок худэлмэреэ эхилхэ. 7—11 класcуудай һурагшадые нэгэдүүлһэн «Хүн ба хуули» гэһэн клуб нээгдэнхэй. Тэрэниие милициин худэлмэрилэгшэ Г. И. Кожевина бэрхээр хүтэлбэрилнэ. Түнхэнэй рэйсной дотоодын хэрэгүүдэй таһагай худэлмэрилэгшэд клубта ерэжэ, үхибүүдтэй хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэдэг.

Үглөөгүүр эртэ дүтэ шадар ажаһуудаг һурагшад, залуушуул пионернүүдэй байшангай спортын залда ерэжэ, эршэтэ хүгжэмэй аялга доро үе мүсөө тэниилгэнэ, шандааһаяа шангадхана. Үдэһөө хойшо үдэшэ орой болотор байшангай бүхы сонхонууд гэрэлтэн, хүүгэдэй шаг шууяан эндэ таһалданагүй.

Пионернүүдэй байшан 1924 ондо В. И. Ленинэй дурасхаалда зорюулагдажа нээгдэһэн һургуулиин хуушан байшан соо байрладаг. Жараад гаран жэл соо энэ байшан капитальнаар заһабарилагдаагүй. Тиимэһээ ерэхэ зундаа иимэ заһабарилга хэхээр хараалнабди. Мүнөө үедэ үхибүүдые хуушан, хүйтэн гэртэ суглуулжа, тэдээнтэй ажал ябуулхань хүндэ. Заһабарилга тухай «Саяан» кооперативтай хэлсэһэмнай, 130 мянган түхэриг эреэ. Тэсд хэн иимэ мүнгэ манда үгэхэб?

Хэрэн тосхоной худэлмэришэд, алба хаагшадай үхибүүд лэ пионернүүдэй байшанда сулөө сагаа үнгэргэдэг, эрдэм бэлигээ хүгжөөдэг тула капитальна заһабарилга хэхэдэмнай манай эндэхи предприяти, эмхи зургаанууд, арадай депутадуудай районно Совет туһалха бэзэ гэжэ найданабди.

Н. ШУБИН,
Хэрэн тосхоной пионернүүдэй байшангай директор.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

КПСС-эй ЦК-гай Пленум Москвада худэлмэриеэ үргэлжэлүүлнэ. Партиин XXVIII съездэдэ КПСС-эй ЦК-гай платформын проект Пленумэй худэлмэриин хоёрдохи үдэр зүбшэн хэлсэгдээ гээд мүнөөдэрэй номерто толилогдоһон КПСС-эй ЦК-гай Пленум тухай информационно мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ. Газетын нэгэдэхи, хоёрдохи хуудаһануудта КПСС-эй ЦК-гай Пленумэй тоосоон үгтэнэ.

Республика доторнай һунгалтын урда тээхи кампани үргэлжэлһөөр: РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй болон нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудта кандидадуудтай уулзалганууд болоно. Газетын гурбадахи хуудаһанда зарим кандидадуудай намтар, тэдэнэй программанууд тухай материалнууд толилогдобо.

«Намда этигэхэ гэжэ найданаб»— Кабанскын территориальна 804-дэхи һунгуулиин округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат КПСС-эй Баргажанай райкомой инструктор Л. К. Петроватай газетын соб. корр Н. Угрюмовай хөөрэлдөөн.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30 — «120 минута». 9.35 — Мультфильмнүүд. 10.00 — «Васька» — гурбан серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 11.15 — Туркмениин хүгжэмтэ фольклор. 11.45 — «16-тай ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». 12.30 — «Оршон байгыш, Газар дэлхэймнай!». 13.30 — Время. 16.30 — Грузиин кооперативууд тухай баримтата фильм. 16.55 — Чувашай АССР-эй Гүрэнэй дуу, хатарай ансамблиин концерт. 17.40 — «Взрыв будет в пять» — уран һайханай фильм. (ЧССР.) 18.45 — Философиин темээр хөөрэлдөөн. 19.30 — Время. 20.00 — Мультфильм. 20.05 — Уласхоорондын конкурснуудай лауреат Д. Хворостовский дуулаха. 20.45 — «Васька» — 3 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 22.00 — Время. 22.30 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.40—«Хараа бодол». 00.10 — Хүгжэмтэ дамжуулга. 00.30—РСФСР-эй арадай артист Э. Грачай концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. Үглөөнэй гимнастика. 9.15, 12.05 — «Не занесут пески забвения» гэһэн дамжуулга. 9.45, 10.35 — Байгаали шэнжэлгэ. 2-дохи класс. 10.05, 11.05 — Англи хэлэн. 10.55 — «Хамаг юумые мэдэхэ хүсэлтэйб». 11.35, 12.35 — Түүхэ. 8-дахи класс. 13.05 — «Хождение по мукам» — уран һайханай фильм. 5-дахи сери. «Разлом».

УЛААН-ҮД[Э] ... очерк. ... фильм. 18... һонинууд. ... лэнэй хэш... натива» ... АССР-эй ... кандидаду... шинных, ... Синчурин ... даха. МОС... лан нойр... 21.15 — Х... чемпионат... мик». 22... хэ спорт... патриот»— ... «Подарок ... һайханай ... хи сери. ...

Р. Б...

Кино, театрнуудта

Театр оперы и балета
Вечер бурятской музыки — в 19.

Бурятский театр драмы имени Х. Намсараева
Ч. Айтматов. Плаха — в 19-30.

Русский театр драмы
Завтра — Правда хорошо, а счастье лучше — в 19-30.

«Дружба»
На златом крыльце сидели — в 9-40, Роман с камнем — в 11-20, 20-40, Спальный вагон — в 13-20, 15-10, 17, 18-50.

«Родина»
До первой крови — в 10, 16, Полет навигатора — в 11-50, 13-50 (удл.), 18-10, 19-50 (удл.), 21-50.

«Прогресс»
Красный зал — Спальный вагон — в 10, 11-50, 13-40, 15-30, 17-20, 19-10, 21. Зеленый зал — Полет ... 13-30, 17, ... в 11-50, 1...

«Эрдэм»
Смех и го... 9-40, Чуче... 14, Жикин... 18, 20, 21...

«Октябрь»
Приключе... варда, с... гвардии— ... ный вагон ... 18-20, 20, ...

«Восток»
Красный ... вся любо...

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили' 23.

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23; промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-99, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское—3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госиздата Бурятской АССР. ...ректор 2-40-45.
Н-00323. Заказ № 32.